

POŠTNINA PLAČANA V GOTOVINI.

MENTOR

LETN. 23
1935-36

ŠTEV. 9-10

Vsebina 9-10. številke:

France Jesenovec, Čut odgovornosti 193 / Janošna, Pismo 195 / Štefan Gomilski, Večerna impresija 195 / Janko Mlakar, Spomini 196 / Dore, Pomlad 201 / Zmago Zorman, In bomo šli 202 / R. M. Rilke - Čampa, To je ondod 203 / F. Šušteršič, Cerkovnik Matija 204 / Jože Dular, Zdaj je pomlad 206 / Polde Pavčnik, Sanje 207 / Mimin, Pred počitnicami 209 / Jože Dular, Kresna noč 209 / V. Bohinc, Kako oblikujejo zemeljsko površino notranje sile zemlje 210 / Creditor, Večer 212 / Fr. Kunstelj, Misli 213 / Aleksandrovna, Odbito 214 / Boris, Prekmurski motiv 215 / Sonja, Skratje in vile v Tivolijskem parku 216 / Olaf Afanasijevič, Na razstavi 218 / France Jesenovec, Gimnazija nekdanja in sedaj 219 / Štefan Gomilski, Ironija usode 221 / Zmago Zorman, Micka 223 / Zmago Zorman, Mojstra 226 / Emanuel Kolman, Drobne slike 228 / Jelka, V mraku 229 / Klimpiada 230 / Leopold Wabra, Dve zgodbi z Jezerskega 232 / Ivan Podgornik, Drobne zgodbe 235 / Obzornik: Nove knjige 236 / Pomenki 239

Uredništvo lista: Prof. dr. Joža Lovrenčič, Ljubljana, Zrinjskega c. 7. — Na uredništvo se pošiljajo vsi rokopisi in dopisi, ki so namenjeni za objavo v listu. — Rokopisi se ne vračajo. — Uprava je v Ljubljani, Miklošičeva cesta 7. — Na upravo se naslavlja vsa naročila in reklamacije.

Mentor izhaja v Ljubljani med šolskim letom vsakega 1. v mesecu. — Izdaja ga Prosvetna zveza v Ljubljani (odg. Vinko Zor, Ljubljana, Sv. Petra cesta 80.) Urednik prof. dr. Joža Lovrenčič. — Tiska tiskarna Tiskovnega društva v Kranju. Predstavniki tiskarne France Uhernik, Kranj.

Celoletna naročnina za dijake Din 30., za druge in zavode Din 40. Posam. številka Din 4.—. Plačuje se naprej. — Štev. ček. računa pri poštni hranilnici v Ljubljani 14.676. — Naročnina za Italijo: Lit. 10.— za dijake, Lit. 15.— za druge; za Avstrijo: S 4.— za dijake, S 6.— za druge. — Plačuje se po italijanskih, oziroma avstrijskih čekovnih položnicah „Katoliških misijonov“ v Grobljah pri Domžalah. — Naročnina za Ameriko 1 dolar, za vse druge kraje vrednost 4 švic. frankov. — Poverjeniki dobivajo za vsakih 10 plačanih izvodov enajstega zastonj. — Plačati pa morajo vso naročnino z vse naročene izvide pred izidom šeste številke vsakega letnika.

B. KOLB & PREDALIČ

Sportna trgovina - Ljubljana - Kongresni trg 4

Za ximo priporočamo svojo bogato zalogo zimskega sportnega blaga: smuči, palice, stremena, čevlje, maže, volnenega blaga itd.

Za poletje pa naše priznane šatore, kajak čolne in dežne plašče ter vso opremo za lahko atletiko, tenis, turistiko l. t. d.

(Od 1. novembra dalje Kongresni trg štev. 4)

FRANČE JESENOVEC:

ČUT ODGOVORNOSTI

Bog je stvarnik nebes in zemlje. S to izpovedjo priznavamo, da je tudi človek, sicer najpopolnejše bitje na svetu, odvisen od Vsemogočnega, odgovoren večnemu in neskončno pravičnemu Sodniku. Stvarnik sam ti je namreč položil v dušo tisti čut odgovornosti, ki te vodi pri vsem dejanju in nehanju.

Iz ust današnjega modernega (?) študenta pa si utegnil že slišati izjavo, da zanj vprašanje Boga in duše in religioznega življenja sploh ne obstoji, iz česar bi mogel sklepati le to, da je Boga, ki mu je vero vanj vsadila naša slovenska mati, v mestnem življenju izgubil, ga v svoji duši in vesti zatrl, s čimer je izbrisal tudi čut odgovornost pred Najvišjim.

Pa nas Bog bolj, neskončno bolj ljubi kot mi Njega. Še ko si mu obrnil hrbet, te išče, celó na široko življenja cesto gre za teboj. In ker ga ne pustiš pred svoj obraz, je bil tako usmiljen do tebe, moderni slovenski študent, da ti je pred obličje postavil svojega namestnika — narod, ali če hočeš, — državo, ali če je še modernejša — človeško družbo. Vtil ti je v srce zavest, da moraš delati za te, če si že Nanj pozabil.

In glej! Bog se nikoli ne ušteje! Ker se nisi v našem mrzlem času mogel ugrei Zanj, si se pa ugrel za narodnostne, državne, internacionalne ideje. Ko služiš tem, ko misliš, da si odgovoren narodu, državi, človeški družbi, si eo ipso priznal odgovornost pred tistim, ki vse te ideje vsebuje, ki vse te ideale objema in jim Edini daje vrednost in ceno. Božja modrost se ne zmoti.

Pač, boš ugovarjal, pa še kako temeljito se je Bog uštel, saj te ideje ne izvirajo od njega! Kar malo pogledajmo okrog sebe: ali se ne grizeta nacionalizem in komunizem na življenje in smrt? Pa da sta oba iz Boga? Nemogoče! In ljubezen do naroda, recimo do našega naroda, ali je niso nešteti plačali v raznih časih s prav različnimi globami? Zakaj vse to, če pa je pravzor vsem tem svetim idejam v Bogu? Ali ni to čuden paradoks?

Vse je res, kar mi ugovarjaš. Ali tem zmešanim pojmom modernega človeka ni kriv Bog, temveč satan, ki je človeku izpodmaknil Boga izpred ljubezni do naroda, države in človeškega občestva. Tako je postala miselnost današnjega človeka poganska, ljubezen do vseh treh vrednot pa nesmiselna, nepravda, neiskrena. Brez vere v Boga je torej čut odgovornosti do gornjih treh vrednot neosnovan, nemo-goč, brez etičnega jedra in zato — brez vsake vrednosti in zasluga! Taka je naša sodba, tak je naš logični sklep. Pa vendar nisem pozabil še na tole misel: četudi za današnjega študenta vprašanje o Bogu ne bi obstajalo, pa bi čutil iskreno odgovornost recimo do slovenskega naroda, do njegovega jezika, šeg in običajev, do njegove kulture in samozvesti, in bi zanj delal in študiral le zato, da mu nekoč koristi — potem smelo trdim, da mu je narod le začasno zakril Boga, ki ga bo prej ali slej odkril za nacionalno zaveso. Podobno je z drugima dvema vrednotama, pri katerih so človeku zameglili Boga naša oholost in ošabnost, naš pohlep in sovraštvo, jeza in lakomnost, nagnjenje k tatvini in umorom. Če Bog ne bo usmiljen in če sam ne bo hotel stopiti pred vse te spake in se pravočasno razodeti človeku kot edini, ki mu je človek za svoja dejanja odgovoren — drugim je le začasno na tem — ali ni potem upravičena naša bojazen, da Evropa in vse človeštvo z neznansko silo hiti v propad?

Najprvi in najbližji, ki smo jim, spet le zavoljo Boga, odgovorni, so pa naši starši. Rodili so nas, redili in vzgajali, pa zato zaslužijo, da jim kdaj povrnemo, kar so utrpeli za nas. Njim smo odgovorni zopet le zato, ker so namestniki božji na tej zemlji. Če se zavedamo te odgovornosti do staršev, pa skoro nismo v nevarnosti, da bi pozabili na Boga, samo če so nas prav vzgajali, namreč zopet iz zavesti odgovornosti pred Bogom, katerega večni sklep je bil, da nas je po njih poklical v življenje. Gorje človeštvu, ko bodo starši dajali življenje otrokom brez te zavesti!

Iz tehle osnovnih nazorov o odgovornosti naj sledi vse tvoje delo že na gimnaziji, dragi moj prijatelj! Osebnost moraš postati, saj hočeš biti slovenski inteligent! Zato si moraš sedaj izoblikovati svoj svetovni nazor, svoje razmerje do bližnjega in do Boga, izklesati moraš s pomočjo vzgojiteljev trden in kremenit značaj, postati moraš preko nekaj splošne izobrazbe strokovnjak te ali one vrste. Vse to ti narekuje čut odgovornosti pred Bogom in starši, pred narodom, državo in človeštvom. Na čim višjo stopnjo izobrazbe prideš, tem večja je odgovornost za vsa tvoja dela! A te odgovornosti se zavedaj že sedaj, potem ne boš študiral iz strahu pred slabimi ocenami. Če pa danes ta dan odpada tudi že ta strah, da o čutu odgovornosti sploh ne govorim, je to kaj slabo znamenje za napredek in zelo sumljivo postaja tisto pretirano hvalisanje o naši visoki, izredno visoki kulturni stopnji. Malomarnost in brezbržnost, lenoba, pretirano gojenje sporta, prečudno tvoje razmerje do staršev, profesorjev in oblasti: vse to zatira čut odgovornosti

in niti malo ne narekuje dela iz sebe samega, iz ljubezni in požrtvovalnosti, iz spoštovanja in hvaležnosti.

Zdi se mi, da precej po krivici vidi današnji študent vzroke za svoje neuspehe v profesorjih in knjigah in učnih načrtih in ne vem še kje. Res je, mnogo vzrokov je prav tu, ali — roko na srce! — glavni vzrok je v temle pomanjkanju čuta odgovornosti. Nisem napisal tehle besedi kot pridigar, ampak kot vaš prijatelj, ki iz srca želi, da bi bilo bolje na naših gimnazijah, in ki je prepričan, da se bo to zgodilo takoj, ko bodo učitelji razumeli in vzljubili učence, učenci pa začeli študirati iz povsem drugačnega mišljenja kot danes, iz čuta odgovornosti, ki je, žal, skoro povsem izginil iz dijaških vrst.

JANOŠNA :

PISMO

Golob s kljunom rdečim!

Kdo piše? odprem.

Glej, že vem.

Pisala je mati z roko uvelo.

Kako, oh, jo je izmaličilo delo!

Piše, da so sivko prodali,

da zame so šolnino plačali.

„Potrkala je beda na vrata,

smrt nam je odvedla brata

in sama komaj še zdelujem,

pod težo dela omahujem.

Pomagaj si sam, ljubi moj sin,

naši družini grozi pogin.

Rada bi dala vse, kar imam,

a glej, če nimam, kako naj dam?“

Pred menoj pismo leži,

krvav pečat se na njem blešči...

S sklonjeno glavo sedim,

potrtn in zamišljen

v daljo strdim...

ŠTEFAN GOMILSKI :

VEČERNA IMPRESIJA

Tihi večerni gozdovi šume,

beli mogočni slapovi buče,

rože v sencah strahotnih trpe...

Trudno potočki čez plan žuborijo,

v daljo neznano za soncem hitijo...

V oblakih se sonce poslavlja rdečih —

v vetrovih mi plešejo misli vršceih..

SPOMINI**Tohu vabohu.**

V svojih spominih nisem za snov še prav nič v zadregi, pač pa včasih za naslov. Glavna junaka poglavja v 3. št. Mentorja sta Špic in Flok. Zato sem kar njuni imeni porabil za naslov. Urednik je pa pristavil „in še marsikaj“.

S svojega stališča ima prav. Strogi gospod misli, da mora naslov v malem vse obsegati, kar je pod njim. Rad priznam, da je to mnenje pravilno. Zame je pa jako nerodno, ker navadno stlačim v eno poglavje vse mogoče stvari. Tako sem bil pri tem poglavju zopet v veliki zadregi, kako naj ga naslovim, da ne bo urednik zopet pristavil „in še marsikaj“.

Po dolgem in tehtnem premišljevanju sem se odločil za: „Tohu vabohu“. Ti dve besedici značita po razlagi pokojnega bogoslovnega profesorja dr. Gorenjca, vulgo „Ibrim“, prav to, kar beseda „marsikaj“.

V prvem poglavju sv. pisma stare zaveze beremo tele besede v izvirniku: „Ve haares hajeta tohu vabohu“. (Zemlja pa je bila pusta in prazna). Ibrim nam je dejal, da se zadnji dve besedi sploh ne dasta v slovenščino točno prevesti. „Tohu vabohu“ je namreč to, kar se ne da prav določiti, kaj je. Tako na primer vzemite vrečo ter nasujte vanjo proso, kašo, bob, lečo, fižol, pšenico, gumble, koruzo, pečke, lešnike, frnikule, čokolado in sladoled, pa imate v vreči „tohu vabohu“. In tak tohu vabohu je vsebina tega poglavja.

Ko sem prišel za Smrekarjem v višje razrede, mi je dal največ opraviti osmi razred. Bil je jako številen in tudi nekoliko „tohu vabohu“. V njem so bile nekatere deklice že cele dame, druge še popolnoma otročje, lene, pridne, pametne, zabite, krofke, predrzne, dostojne, razposajene. Vse je bilo med seboj pomešano, skratka: razred je bil „tohu vabohu“.

Posebno nerodno je bilo zame to, da nisem skoraj nobene poznal po imenu, mene pa vse — s šolskih izletov, pa so mislile, da bo pri verouku kakor na izletu. Imel sem tudi samo eno uro na teden, medtem ko je bila Lesarjeva liturgika precej obširna knjiga. Zato se mi je zdelo škoda vsake minute, ki sem jo moral potratiti za opominjanje. Rajši sem potrpel, kakor da bi iskal po imeniku, kako se klepetulja, ki me je motila, piše, ter zgubljal tako pičlo odmerjeni čas.

To so deklice dobro vedele in tudi zlorabliale. Pa jih je kmalu minulo.

Neko popoldne (verouk sem imel zadnjo uro od 3.—4.) so bile izredno živahne. Ko vsi opomini niso nič zalegli, sem posegel po skrajnem sredstvu.

Ko smo odmolili in so začele pospravljati, jim pravim čisto mirno: „Ni treba tako hiteti. Počakajte toliko časa, da pride gospodična Borovsky!“

Pri tej priči so vse utihnile in napele ušesa kakor zajci: „Mislim, da imate rajši, da vas gospodična izpusti in pelje v vežo.“

Te besede so učinkovale kakor bomba. Seveda so se takoj vrgle na prosnje, pa sem ostal trd in neizprosen. Izpustila jih je razredničarka, to pa šele čez dobro uro.

Učiteljica Borovsky je bila stroga, pa včasih jako kratkočasna; zato so jo imele deklice rade, čeprav se so je tudi bale. V cerkvi je dajala učenkam najlepši zgled. Molila je, ko jih je nadzorovala, vedno iz molitvenika ali pa na rožni venec.

V „osmi“ nisem imel potem nikakih težav več, tudi potem ne, ko je bil njegov „strah“ zaradi oči na večtedenskem dopustu. Seveda niso bile deklice zato mirne, kakor bi bile spoznale, da je kaj takega lepo in koristno, marveč ker so rajši hodile iz šole ob štirih kakor ob petih.

Julijo Borovsko je nadomestovala mlada radovoljka Vera Cesvajnova.

Radovoljke (po vojski so izumrle) so bile učiteljice, ki so rajši v Ljubljani brezplačno poučevale, kakor da bi bile šle na deželo.

Svoje dni ni bilo toliko ženskih poklicev, kakor dandanes, prav tako niso silile ženske v službe, ki so v prvi vrsti namenjene moškim. Dekletom iz plemiških in meščanskih krogov sta bili samo dve poti odprti: v zakonski jarem in pa v samostan. Katera se ni mogla ali hotela poročiti, se je pa Bogu posvetila. Lahko je ostala tudi doma, kot teta, pa ta stan ni bil posebno zavidljiv. Ako je bila petična, se ji je njenemu premoženju primerno dobro godilo. Seveda, če je bila toliko pametna, da je denar tiščala in tako vzbujala v sorodstvu upanje na bolj ali manj bogato dediščino. Teta brez denarja je bila pa navadno vsem v hiši v nadlego, kar je prav dobro čutila.

Še v sedemdesetih in osemdesetih letih prejšnjega stoletja je smatrala hčerka iz boljše rodbine s končano osemrazredno ljudsko šolo svojo izobrazbo za končano. Naučila se je še nekliko kuhati in šivati, potem je pa sedla v salon ter čakala „viteza“, ki bi jo rešil iz zakletga gradu samskega stanu. Iskala ga je tudi na plesiščih in drugih zabaviščih, kjer se mladina družabno ali drugače shaja.

Sicer tudi dandanes iščejo dekleta, ki bi se rada omožila, pripravnosti na plesih in drugih zabavah, poleg tega tudi — in nekatere celo pred vsem — na sportiščih; vendar se skuša skoraj vsaka usposobiti za kakšno službo, da ni popolnoma navezana na „dobro partijo“.

„Sportišče“ je nova beseda, ki sem jo skoval po vzorcih: smet-smetišče; grob-grobišče, sod-sodišče itd. Pri naših kritikih so posebno v čisljih tisti pisatelji, ki tako pišejo, da jih moraš brati s Pletršnikom v rokah, zlasti pa še taki, kateri si potrebne besede kar sproti nakujejo. Ker bi si rad pridobil naklonjenost kritike, sem se tudi jaz vrgel v novejšem času na kovanje novih izrazov ter bom skušal na ta način obogatiti slovenski jezik. Sedaj se vrnimo k radovoljkam!

Ko sem še v gimnaziji klopi s hlačami drgajsal (nova fraza!) — so boljša dekleta oziroma gospodične nekako prezirale tiste, ki so šle na učiteljske. To so bile večinoma hčere malih obrtnikov, nižjih uradnikov, slug itd. Posebno velike izobrazbe pri sprejemu niso zahtevali. Tako je neka součenka moje sestre dovršila šest razredov ljudske šole, potem se je pa poskušala v različnih pridobitnih poklicih. Najprej je poskusila s šivanko, pa je bila prepočasna. Nato je šla v tobačno tovarno viržinke valjat, a ji tobakov duh ni dobro storil. Slednjič se je zatekla na učiteljske ter je postala še precej dobra učiteljica.

Kakor sem že omenil, se je proti koncu 19. stoletja v tem oziru mnogo spremenilo. Opravljivi jeziki so pripovedovali, da prideš na „preparandijo“ samo po protekciji.

Eden izmed najvažnejših vzrokov, da so začele tudi „boljše gospodične“ siliti na prej tako prezirano pripravnico, je bil zlasti ta, da so se dekleta, ki bi se rade omožile, množila v geometrični progresiji, fantje pa, ki bi iskali nevest, niti v aritmetični ne.

Ko je taka boljša hčerka dovršila študije, ji seveda ni posebno dišalo iti na trde kmete za učiteljico, če je bila le količkaj razvajena. To je čisto razumljivo, kajti učiteljski kruh na deželi je večkrat jako trd.

Znano je, da ima učiteljstvo v Ljubljani večje doklade kakor ono na deželi. To se mi zdi narobe svet. Ako bi bil jaz prosvetni, oziroma finančni minister, bi dal te doklade učiteljicam in učiteljem, ki orjejo trdo ledino daleč od prometnih sredstev v hribih.

Ker torej izprašane kandidatkinje iz boljših ljubljanskih družin niso hotele pustiti domačega udobnega gnezda in so rajši brezplačno poučevale v Ljubljani, je nastal poseben stan „radovoljk“. To učiteljsko pleme se je pozneje razširilo tudi po deželi, kjerkoli so imeli kak učiteljski naraščaj.

Marsikatera neradovoljka je smatrala svoje brezplačno delo v šoli za bolj ali manj neprijeten intermezzo med zakramentom sv. birme in zakramentom sv. zakona. V tem slučaju je bila res pomilovanja vredna, še večji reveži so pa bili otroci, ki so bili njej na milost in nemilost izročeni. Sicer jih, hvala Bogu, ni bilo prav veliko. Jaz sem poznal samo eno.

Imela je prvi razred, pa se ni dosti zanj brigala. Je pač težko uspešno delati v šoli, zlasti pri začetnikih, če nimaš pravega veselja in če prideš ves zaspan v šolo, ker si bil vso noč v službi pri muzi Terpsichori, boginji plesa.

Nekega dne jo obišče nadzornik. Poraz je bil neizogiben.

Nadzorovanje se kaj hitro končalo. Nadzornik je nekaj časa poslušal, ko se naenkrat oglasi majhen paglavec, ne da bi bil prosil za besedo ali vsaj vstal: „Gospodica, ali bo ta gospod kaj kmalu sel ven?“

Učiteljica je postala še bolj rdeča, kakor je že bila, nadzornik pa nervozen.

Kmalu nato se zopet eden oglasi, pa že med jokom: „Gospodična, naj gre ven!“

In nadzornik je ubogal. Vzel je klobuk in šel.

Vera Cevšajnova je bila pa idealna in pridna učiteljica, toda „osmi“ ni bila kos.

Ko pridem neko popoldne v šolo, jo najdem pred razredom vso objokano.

„Kaj vam pa je, gospodična?“ jo vprašam sočutno.

„Ušla sem jim, tako mi nagajajo.“

„Kako to, pa bi jih vendar ugnali?“

„Vmes je nekaj takih, s katerimi sem znana in se tikamo. Te se me nič ne boje, potem pa še druge podpihujejo.“

Skozi vrata se je slišal smeh in šunder. Mladina je res brez srca.

Stopil sem v razred in dekletom temeljito izmil glave. To pot se mi pa ni zdelo škoda časa, ker ni bila moja ura. Za nameček sem jim še zažugal, da bom povedal Borovsky, kako se njen razred obnaša.

To je pomagalo, da Cevšajnova ni nikdar več pred „osmo“ jokala.

Tekom let sem spoznal, da so največ trpele tiste mlade učiteljice, ki so prišle v šolo polne idealizma, pa so dobile „hude“ razrede, v katerih si vzdržal red in mir, samo če si vzbujal „strah in trepet“.

Nekak „bav-bav“ za osemrazrednico pri sv. Jakopu je bila po Ljubljani dobro znana učiteljica Šerc. Nekega leta sem imel nekaj v šoli opraviti, ko je ravno vpisovala novinke za peti razred. Tu pride skrbna mamica z deklico, ki je tako plašno gledala, kakor bi bila prišla v klavnico. Gospa stopi naravnost h gospodični Šerc.

„Prosim, gospodična, da bi zapisali mojo hčerko v peti razred, pa, prosim lepo, ne v tisti oddelek, ki ga ima Šerc. Slišala sem, da je ta učiteljica zelo sirova z otroki.“

„Oprostite, gospa, ta učiteljica sem pa slučajno jaz. Priznam, da sem stroga, ali sitna, kakor že hočete, sirova pa nisem,“ ji je vrnila Šerc nenavadno prijazno.

Neprevidna gospa je v zadregi nekaj zagodrnjala, nato pa hitro odšla.

Šerc je bila tip dobre verne učiteljice iz predvojne dobe. Poznala je samo dve poti, v cerkev in v šolo. Z učenkami je bila stroga, obenem pa jako skrbna in jih je veliko naučila. Če je šlo za njen razred, ni štedila ne z delom ne z časom. Učenke so jo v šoli rade imele, ker je dobro razlagala in pravično redovala, bale so se je pa tudi kakor popra. Kričala ni nikdar nad svojimi „podložnicami“, marveč jih je „držala v šahu“ z mirno besedo in pogledom. Da sem v tako discipliniranem razredu lahko in z veseljem delal, se samo ob sebi razume.

Ko je bila razredničarka v VII. b, me je neko uro prosila, da bi smela ostati med veroukom v razredu.

„Nekaj bi še rada skorigirala. Bom kar v zadnjo klop sedla in vas ne brm prav nič motila.“

Mene res ni motila, deklice so pa kar odrevenele, ko so to slišale. Vsaka se je bala, kaj bo, če bo vprašana, pa ne bo gladko znala. Ko

smo odmolili, vzamem katalog v roke ter ga odprem. Bilo je tako tiho kakor svoje dni v naši peti, kadar je Kermavner izbiral svoje žrtve.

„Mally!“ sem že hotel poklicati, pa sem jo vendarle poprej pogledal. Videl sem takoj, da ni dobro pripravljena. Sklenila je na klopi roke ter me z očmi prosila, naj ji prizanesem.

„Čakaj, Vida,“ sem dejal sam pri sebi, „nekoliko strahu ti ne bo škodovalo!“

Pogledal sem še enkrat v katalog, potem se pa ozrem zopet nanjo, kakor bi jo hotel vprašati. Tedaj so ji pa že prišle solze v oči. Gledala me je tako proseče, da je nisem mogel poklicati. Ko sem obrnil list, se se ji je kar vidno odvalil kamen od srca.

Nekoliko za njo je sedela Palmira. Ta me je pa gledala tako s svojimi temnimi očmi, kakor bi hotela reči: „Le vprašaj me, se nikočar nič ne bojim, tudi razredničarke Šerc ne!“ Ko je pa začela pripovedovati o pokristjanjenju Slovencev, je le v začetku imela nekoliko treme. S tem je bil led prebit in vse so znale gladko. Vendar je napetost šele popustila, ko sem zaprl katalog in začel razlagati.

Naslednjo uro so mi pa z velikim veseljem pripovedovale, kako jih je „gospodična“ pohvalila in da je dala vsem, ki so bile vprašane, podobice. Navzlic temu, da je bila v šoli tako stroga, so se je učenke še potem, ko so izostale iz šole, s hvaležnostjo spominjale ter jo rade obiskovale ali so ji pa pisale. Pa tudi Šerc se je še vedno zanje brigala ter potrebnim pomagala, kjerkoli je mogla. Pa to ve le Bog, zakaj gospodična se je ravnala po Jezusovem naročilu, naj ne ve levica, kaj dela desnica.

V višjih razredih, kjer je bil strokovni pouk, sta učili tudi Zemme in Agneza Zupan, kateri sem že omenil. Frančiška Zemme je bila tudi precej stroga, toda njena strogost je imela nekaj materinskega in deklice so jo jako rade imele. Kadar se je pa razjezila, „ni bilo dobro z njo češenj zobati,“ kakor mi je pripovedovala Darinka, ko sem nekoč peljal njo, njeno sestro Marlenko in njenega očeta čez Prag na Triglav.

Agneza Zupan, vulgo Neža, je bila bolj flegmatične narave in se ni rada razburjala. Najbrž je mislila, da jeza „dol nese“. Pri neki priliki se je pa res hudo raztogotila, in sicer takrat, ko je videla v VI. a (razredničarka Zemme) na tabli z velikimi črkami napisano: „Neža“.

Agneza je naredila iz tega celo afero. Takoj se je pritožila pr. Zemmetovi: „Misli si, celo moje ime so zapisale na tablo, pa še v spakedrani obliki!“

Gospodična Zupan je tudi jako ostro opazovala ter imela za nekatere reči prav dober spomin. Še v dijaških letih sem prišel nekoč v družbi prijatelja Nandeta z njo skupaj v Žirovnici pri dr. Muhovcu, ko ga je obiskala s svojim bratom. Takrat so nosile dame jako kratke rokave, kar za Agnezo ni bilo prav ugodno. Imela je namreč jako debele roke. Ko sem jih videl, mi je prišlo na misel, kakšno

veselje bi imeli kanibali z njo, pa sem pošepnil Nandetu: „Poglej, kakšne roke ima! To bi se dali iz njih lepi zrezki narediti!“

Agneza me je videla in slišala, pa sem mislil, da ni nič opazila. Nosila je pa to veliko let s seboj, preden se je odkašljala.

Ko si je nekega dne ves naš učiteljski zbor privoščil majhno, pa dobro večerjico, mi je Agneza v dobrem razpoloženju dobrohotno očitala greh, ki sem ga bil storil tam v Žirovnici pred dobrimi petnajstimi leti: „Ali se še spomnite, gospod katehet, kako ste se norčevali iz mojih rok, ko smo bili skupaj pri dr. Muhovcu v Žirovnici? To je bilo takrat, ko smo imeli zjutraj na Rodinah bilje in zadušnice po rajnem bratu profesorju iz Zagreba.“

Na nižjih razredih so učile tudi mlade učiteljice, ki so se pogosto menjavale. Bile so izključno Ljubljankanke. Prišle so večinoma kot radovoljke na šolo, pa jo kmalu ena ali druga zopet zapustila, ker je dobila suplentsko plačano mesto na kakem drugem mestnem zavodu, ali pa moža, kar je še rajši vzela.

Voditeljica Guzelj, ki me je smatrala za otroka, ko me je zagledala prvič, je kmalu potem umrla in na njeno mesto je prišla Marija Marout. Ker je bila z vodstvom šole jako zaposlena, je imela v svojem razredu stalno radovoljko, ki pa seveda ni bila vedno ena in ista, in je tudi nadzorovala otroke v odmoru in pred začetkom pouka.

Ko pridem nekega jutra v njen razred, stoji notri mlado, drobno dekletce, ki me je prijazno pozdravila. Ker je do takrat še nisem videl na šoli, sem mislil, da je kaka nova učenka iz višjih razredov, ki jo je voditeljica postavila za nadzorstvo. „Ali na novo vstopila?“

„Da, gospod katehet.“

„V kateri razred pa, ali v osmi?“

„Oprostite, jaz nisem učenka, marveč radovoljka.“

In gospodična Arska se je pri teh besedah prav prisrčno nasmejala.

Imela pa je srečo. Ostala je namreč v Ljubljani. Dobila je najprej stalno učiteljsko mesto na naši osemrazrednici, nato je pa presedlala na licej, nazadnje ja pa dobila celo — moža.

Kadar jo srečam na ulici v spremstvu njene hčerke, se vselej spomnim, kako sem jo tam v drugem razredu polomil. Takrat je bila morebiti nekoliko užaljena, ker sem jo imel za učenko osmega razreda, danes bi morda ne bila, če bi ji prisodil kakih šestnajst let . . .

DORE :

POMLAD

Nocoj bo šel čaroben glas

skozi mesto, trg in vas

in preko polj, gozdov, livad

naznanjal bo pomlad.

Cvetlice bodo zadržtele

in zadržtele v mladi dan

in ptičke bodo zopet pele

vesele pesmice čez plan.

Vse vstalo v novo bo življenje,

vse, ptičke, cvetke in ljudje —

Kdo mislil zdaj bi na trpljenje,

zavriskaj in zapoj, srce!

IN BOMO ŠLI

In bomo šli — tja ven, kjer po črnilu ne smrdi, kjer ne šušlja papir in pero ne škriplje, kjer ni kupov knjig, kjer je ena sama knjiga odprta in si ti njenih črk ena sama. . .

Ah, to zelenje! Po zidu hiše se vzpenja trta, drvarnico ovija bršljan, po vrtu samo zelenje: sadno drevje s svojimi širokimi kronami, pod njim pa trava in med njo na milijone cvetic vseh barv in vrst: rumene zlatice in bele ivanjščice, modre zvončnice in rdeče kukavičje lučice, višnjeve kadulje in visoke kozje brade, vse tvori tako lepo pregrinjalo, da obide človeka poželenje, zavaliti se na ta prst in nikdar več vstati. Ko slišiš žvrgoleti v drevesnih kronah, ko vidiš frfotati metulje in čuješ brenčati čebele in čmrlje, ko vidiš skozi listje nad seboj modro nebo in čutiš žarke toplega sonca, se tvoje poželenje, biti v prirodi, podvoji, potroji, početverji. . .

In bomo šli . . . Veste, tam po mejah med njivami, od obeh strani nas bo zalivalo zeleno žito in kar kopali se bomo v zelenju.

In bomo šli . . . V gozd bomo šli. Vitke smreke tu, tam debeli hrastje z dolgimi vejami, z njih visijo brade . . . Tam gori pa žgole ptice in skačejo vevice. Če skočiš za njo, te pogleda, pomiga ti z repom in namigne ti z brčicami, potem pa še hitreje skoči z veje na vejo, z drevesa na drevo, s tal na drevo, z drevesa na tla in naprej, naprej. . . O, to je življenje! In poglej tamle rdečo jagodo! V senci je revica vzcvetela, zamudila je pravi čas, šele zdaj je dozorela. . . In z one strani ti nudijo borovnice svoje črne plodove . . . Pa na poseki, poglej visoko papežovo svečo, vrbovce, poleg pa naprstce, kresnice in tavžentrože, malinjake in kopinjake. V sredi pa je smrečica in v svojih vejah skriva morda kosovo gnezdo . . . In pod njo so si čmrlji postavili svoj dom . . . In tule pod smrekami, poglej, mehki mah pa zimzelene liste in ramšelo vmes! Pa mušnico z rdečo kapo, ki je z belimi pikami posuta . . . In tule, vidiš, je majhen, prav majhen jurček; kako je prijeten, kakor mladi kužki ali zajčki . . . Rumena lisička te kot zlatnik pozdravlja sredi mahu . . . Kesaš se, da si s hojo prepodil srnico, ki se je pasla na gozdni detelji, in žal ti je, da si s krikom preplašil ptičke v vejevju — pa vendar se mnogokrat ne moreš premagati, moraš dati duška svojemu veselju, zakričiš: Ju, juju!

Ju, juju! Prav zares: Ju, juju! Zavriskal boš, da bo zvenelo po vsem gozdu, da bo odmevalo čez polje, in brhka dekleta bodo poslušala in koscem bo kosa zastala in bodo ponovili: Ju, juju! In bo odmevala vsa narava, da bo starček doma po vrtu zarajal in se bo stara mati čudila z bolniške postelje . . . Ves dan bo odmevalo po gozdu in preko polja, od hribov in gora se bo odbijalo, donelo bo pod nebo . . .

In bomo šli . . . Ven iz gozda spet na polje. In spet boš zavriskal, da bo donel tvoj vrisk do neba, da si bodo vrane prestrašene iskale novih skrivališč ter užaljeno kričale in gnale svoj kra, in ti bodo nevoščljive, ker ne znajo, kakor znaš ti: Ju, juju!

Poglej, no, malo preko polja! Poglej, no, kako žito lepo valovi, ozri se na vzhod, kjer se bele meglice raztezajo, zraven pa se kaže lepo modro nebo in na zapadu rdeča zarja poslavljaajočega se sonca — ah, bele meglice, modro nebo, rdeča zarja; in zeleno žito!

Tam sredi polja se zavaljš na pisano trato pod lipo košato in gledaš in uživaš lepoto božjega stvarstva in moliš Njega, ki ga je iz nič naredil . . . Občuduješ bele ivanjščice in modre glavince pa rdeče makove cvete; in zeleno žito! — — — In zavriskaš! Na dolgo in široko! — Ozro se plevice, odzovejo se kosci, voznički počijo z bičem, vrane zakrakajo in kukavice zakukajo, dekleta zapojejo in zavriskajo fantje . . . In preko polja doni petje deklet, razlega se škranjčeva pesem, odmeva pok biča, meša se krokanje vran in kukanje kukavice pa tvoj vrisk . . . Pes se oglasi s svojim hov, mačka začne goniti svoj slabotni mijav, konj zarezgeče in krave zamukajo, koza zamekeče in zablebeče ovca, prestrašijo se prešiči in zaženo svojo človeškim ušesom zoprno pesem . . . Ptički od strahu za hip utihnejo, da potem tem glasneje zapoje . . . Vse proslavlja Njega, ki je vse iz nič naredil . . .

Zavriskal bi rad, a ne moreš. Čustvo te prevzema, vse odpoveduje, zastane ti glas, otrpnejo roke . . . Ti pa spoznaš Lepoto!

Čez hip se ti odpro usta sama in iz njih pride vzklik, ki ga ni mogoče zapisati . . . To je vzklik srca, vzklik, ki ga človeški um le zaznava, a ga ne umeje, vzklik, ki zanj ni znaka v človeških abecedah, vzklik žalosti in veselja, to je vzklik velikega navdušenja in kot vzklik, ki zajema vsa človeška čustva . . .

In bomo šli . . . Ko bomo šli, se zavedajmo, da smo vsak dan bliže groba njeno krasoto, videli bomo bele meglice po njenih dolinah, videli bomo modro nebo nad njo, videli bomo rdečo zarjo božjega sonca . . . In jo bomo vzljubili to našo slovensko zemljo . . .

O, pozdravljena, zemlja slovenska, ki te je Bog tako krásno ustvaril, ki si nam od Boga v bivanje darovana, ki si nam tako ljuba — branili te bomo, hočemo, da ohranimo, kar nam je Bog dal Slovencem!

In bomo šli . . . Ko bomo šli, se zavedajmo, da smo vsak dan bliže groba in da je treba prijati krepcó, če hočemo uspehov.

Slovenski fantje! Slovenci sño, svoj narod ljubimo in bližnjega ljubimo, a zase svoje pravice zahtevamo.

In bomo šli . . . Veste, tam med njivami, žito zeleno z ene strani, bele ivanjščice, modri glavinci in rdeči makovi cveti z druge plati nas bodo obdajali . . .

R. M. RILKE - ČAMPA :

TO JE ONDOD . . .

To je ondod, kjer kočice poslednje ždijo
in hiše zidane še tesnogrode
se plaho gnetejo nad odrov hlode
in kje polje začne se, vedeti želijo.

Pomlad ondukaj polovična je in blede,
za temi ploti sonce mrzlica pretresa,
bolni otroci so in češnjeva drevesa
in iz jeseni le tam vedno gleda .

nekašna daljnost in spravljivost; prikupljiva
večerov njenih je mehkost: ovac belino
povživa mrak, pastir, odet s kožuhovino;
na zadnje luči drog oprt, teman počiva.

CERKOVNIK MATIJA

O blažena leta nedolžnih otrok! . . .

Te besede so mi kakor okno v jutro; v jutro mojega življenja. V jutro, v oni prelepi čas, ko sem živel in nisem vedel, da živim, ko sem sanjal v materinem naročju in sem bil srečen. O blažena leta! Leta lepih sanj, iz katerih me je prebudilo sonce spoznanja.

In ko sem odprl oči, sem bil razočaran. Bilo mi je, kakor da sem padel na drugi svet. Da, na drugi svet! V dolino solza, kjer je človek ujetnik, kjer samo ječi in zdihuje in se zaman skuša iznebiti verig, v katere ga uklepa življenje. Takrat sem začel čutiti te verige. Takrat, ko sem se zbudil iz sanj, ko sem bil prvokrat razočaran.

Prvo razočaranje je najbridkejše. A še bridkejši je spomin na to razočaranje.

Ko sem bil majhen, so rekli, da sem brihten. Pa sem bil menda res, kajti od stare matere sem se naučil toliko molitev, da bi jih lahko molil celo uro, ali pa še več. Tako se mi je jezik navadil na te molitvice, ki sem jih drdral skoro vsak večer z materjo na peči, da mi še sedaj včasih pri maši, če sem raztresen in molim kar tako iz navade, uidejo besede: „Molimo, molimo en zlat očenaš...“

S tem zlatim očenašem sem se mnogokrat postavil. Enkrat sem ga molil pred gospodom župnikom (sicer pa nisem vedel, kdo je črni mož prav za prav) in sem dobil podobico svojega patrona, tako lepo barvano, da mi je še zdaj hudo, ko se spomnim, kako sem žaloval, ko mi jo je raztrgal sosedov Joža.

Ta Joža je bil paglavec. Nobeno gnezdo ni bilo varno pred njegovimi rokami, na nobenem vrtu niso dozorele hruške, da jih ne bi bil že on pokusil.

„Ta Joža bo še tat,“ so mi rekli včasih oče. „Nič se ne pajdaši z njim. Priden bodi, pa boš gospod, ko boš velik.“

„Da, gospod,“ sem ponavljal, oče pa so zadovoljno kimali.

„Kakšen pa je gospod?“

„Saj si ga videl takrat, ko ti je dal podobico.“

sonce spoznanja. . .

„Kje pa je gospod?“

„V cerkvi, pred oltarjem ga boš videl.“

In zgodilo se je, da sem šel neko nedeljo z materjo v cerkev.

Kako je bilo v cerkvi, ni vredno, da bi natanko opisoval. Svetniki na oltarjih me niso mnogo zanimali; vso mojo pozornost je obrnil nase mož, ki je prišel prvi skozi vrata in je pozvonil. Kako lepo je donelo! In potem šele, pri maši. „Ah, ko bi bil jaz na njegovem mestu!“ sem si mislil. Gotovo je to tak gospod, kakršen bom jaz, ko bom velik. In zasanjal sem otroške sanje, v duhu sem že stal pred oltarjem in zvonil, zvonil, da je glasno donelo in je vsa cerkev pripogibalala kolena. . .

Ko sem prišel z materjo iz cerkve, je prišel isti gospod, oblečen v belo srajco z rdečim ovratnikom in potegnil za vrv. Bim, bom je donelo. To se mi je zdelo nebeško lepo.

Od takrat nisem mogel pozabiti zvonov. Vedno mi je bil pred očmi mož, ki zvoni v cerkvi. Sanjal sem o zvonovih, samo o zvonovih in vsak večer mi je bila avemarija sladka uspavanka.

Pa nisem dolgo sanjal. Prišel je dan, ko sem ob glasu zvona vztrepetal, kakor da bi čutil mrzli dih smrti, in še danes mi je nekam tesno pri srcu, kadar ob poznuri poslušam zvonjenje.

Igral sem se pred hšo in nisem opazil, da se je nebo prepreglo s črnimi oblaki. Naenkrat se je zabliskalo in zagrmelo tako grozeče, da sem mislil, da je že vsega konec. Zatulil sem, kar sem mogel, in zbežal v hišo, kjer sem našel očeta, ki je zamišljeno zrl skozi okno.

„Bog se krega,“ sem jokaje povedal.

„Le moli, da ga potolažiš.“

Ubogal sem in začel moliti zlati očenaš. Molil sem goreče, kakor more moliti le otrok, kajti grmelo je, da se je vsa hiša tresla.

Slednjič je malo prenehalo in že sem mislil, da sem našel milost pri Bogu. Tedaj pa se je znova zabliskalo. Oče, ki je stal pri oknu, se je prestrašen umaknil. Slutil je nekaj strašnega; in slutnja ga ni varala. Takoj nato je strašen tresk pretrgal tišino.

Prestrašen sem stekel k materi, ki je slonela pri oknu. Pa še preden sem jo utegnil prijeti za krilo, se je bliskoma obrnila in sklenila roke.

„Jezus, Marija!“

„Gori,“ je kriknil oče.

Oba sta planila ven, za njima pa jaz. Na pragu mi je spodrsnilo in sem padel. Tu je tudi konec mojega spomina. Vem le še to, da sem videl pred seboj oblake črnega dima, iz katerega so švigali ognjeni plameni, slišal jok in klice na pomoč.

Zbudil sem se v temni sobi. Ko sem se zavedel, kaj se je zgodilo, sem začel jokati, ker me je bolela glava in nisem vedel, kje sem. Strah me je bilo, ker še vedno je strašno grmelo. Sipe na oknih so žvenketale in tla so bila zunaj vsa bela. To je bila toča.

Pa nisem dolgo jokal. Začul sem namreč trde korake in glasno govorjenje, ki se mi je vedno bolj bližalo. Mislil sem, da so tatovi, ali Bog ve kdo in tako me je bilo strah, da sem še na jok pozabil.

Tedaj so se večna vrata sunkoma odprla in nekdo je stopil v vežo. Težko sopihaje je zaklenil vrata.

V tem hipu so se vrata stresla pod težkim udarcem. Temu so sledile robate kletve.

Znova udarec po vratih.

„Hudič, misliš, da mi tebi služimo?“

Od strahu sem ves trepetal. Celo grmenja nisem več čul.

„Odpri, če ne . . . !“

Temu je sledilo razbijanje in vrata so kmalu zahreščala in se odprla.

„Malopridnež, lenuh! Če ne greš zvonit, boš šel še danes iz službe!“

Tisti, na katerega so te besede letele, je nekaj jecljal, a nisem razumel.

„Boš šel, ali ne?“

Nastalo je prerivanje.

„Hočete, da me strela ubije? Saj bi rad šel . . .“

„Matija ne bodi trmast,“ se je oglasil moški glas.

„Grem, ampak . . .“

Več nisem čul. Ko so odšli, sem iz radovednosti pokukal skozi okno. Stirje možje so stopali v hrib. Prvi se mi je zdel podoben onemu „gospodu“, ki je pri maši zvonil. „Saj menda ni on?!“ sem si mislil.

Kmalu je udaril plat zvona. Ob vsakem udarcu mi je bilo tesneje pri srcu; sam ne vem, zakaj in kako sem zapustil okajeno sobo, odprl vežna vrata in stopil na prag. Šele sedaj sem spoznal, kje sem; to je bila hiša, ki stoji za hribom, na katerem je cerkev. Sem so me menda zanesli, da bi bil na varnem, ker ta hiša je bila ločena od vasi. Dosedaj nisem vedel, čigava je in kdo v njej stanuje. Pa ni bil daleč trenutek, ko sem izvedel.

Toča je bila prenehala in že sem jo mislil pobrati domov, ko je začelo znova grmeti. Obstal sem na pragu in nehote pogledal na zvonik. Tedaj se je naenkrat zabliskalo — kakor prej, ko sem bil še doma — in nato — tresk! — Ves zvonik je zažarel v omamni svetlobi, — omah zvona, bolesten krik in nato me je pokrila tema.

Zbudil sem se v očetovem naročju. Mnogo ljudi je bilo v sobi — to je bila tista okajena izba — in vseh oči so bile uprte v kot. Tam je nekdo ležal.

„Kdo je tam?“ sem vprašal očeta.

„Mrtvec“.

„Mrtvec?“ Strahoma sem uprl oči v temni kot, ki sta ga motno osvetljevali dve sveči. Med tema svečama se je prikazal obraz mrtveca, ves črn in ožgan, z belimi izbuljenimi očmi.

„Kdo je ta mrtvec?“

„Cerkovnik Matija.“

Oče me je nesel bliže in tedaj sem ga spoznal. Sam sebi v prvem hipu nisem verjel, a vendar je bila resnica: mrtvec je bil „gospod“ mojih otroških sanj, ki sedaj niso bile več sanje. Srce mi je stisnila neznana bolečina, v duši pa mi je bilo, ko da sem se zbudil.

Kadar ob pozni uri poslušam zvonjenje, mi vstane pred očmi podoba mrtvega cerkovnika in srce mi zakrvavi ob spominu na prvo mladostno razočaranje...

JOŽE DULAR :

ZDAJ JE POMLAD

Zdaj je pomlad in topli vetrovi
so se razlili preko ravnih,
v soncu se svetijo naši domovi,
v soncu na oknih nagelj žari.

Vse je veselo, a vaša beseda,
bratje, je težka. In kdor vas pogleda,
čuti, da vsi ste se vase zaprli,
da ste vso pesem pomladi prezrli,
da hočete noč in sovražite luč.

Vsi smo še mladi. - Čemu bolečina
v misli in vaše besede prodira,
pota svetlobi, jasnini zapira,
da iz temin vsako vaše dejanje
vznikne in zopet povrne se vanje.

Sonce nebo je in zemljo prepreglo,
vsem nekaj svetlega v duše je leglo,
meni in vam je kanilo do dna.
Zdaj je pomlad. Vso žalost pustite
bratje, in strune nove napnite -
s pesmijo pójдите preko sveta!

SANJE

Zamišljeno sem stopal po stopnicah. Glava mi je ležala globoko na prsih, nič veselega, razigranega ni bilo v meni. V dušo se je plazilo nekaj grenkega, trpkega. Počasi se je plazilo, obšel me je strah pred nečim neznanim, komaj slutenim. V očeh so me skelele solze, a niso stekle po licu. Le pekle so in meglile pogled. Takrat je najhuje. Jokal bi rad, pa ne moreš. Rad bi, da bi se tesnoba sprestila v solzah in bi ti bilo potem lažje, a nekaj temnega ti vedno bolj lega na dušo in te stiska, stiska. Žalosten si, še sam ne veš zakaj. Tako je bilo z menoj tisti trenutek.

Ko sem prišel iz tretjega nadstropja v drugo, sem kar iz navade pogledal po hodniku in ostrmel. Tam pri zadnjem oknu, tam v kotu, sem zagledal zeleno rožo z velikimi, preklanimi listi. Na obeh straneh se je vil rožmarin in se v gostih šopih spuščal proti tlom. Skozi okno je sijalo sonce. Skoraj temnozeleni listi neznae mi rože so se lesketali v sončnih žarkih, njihova barva se je prelivala s svetlozeleno barvo dehtečega rožmarina, temne sence so se premikale na skoraj prebelem ozadju. Sladko ganotje se mi je vzbudilo v duši in postalo mi je veliko lažje. Kot v sanjah sem stopal proti zelenemu grmičju, ki se je kopalo v soncu. Še sence, poljubljajoče beli zid, so mi bile lepe, skoraj skrivnostne. Nasmehnil sem se, preko ustnic mi je ušel tih napev, ki bi se bil rad sprostil v vriskajočo pesem, pa se ni smel, ker bi se mu drugi smejali.

Obstal sem pred neznano rožo in se naslonil na zid. Dolgo, dolgo sem jo motril in ji iskal imena. Nisem ga našel in ne spominjam se, ali sem že kdaj kaj slišal o njej.

Tedaj so se trpke misli razblinile v nič, v srcu pa je skoraj boječe zadrhtela slutnja o pomladi, vsej sončni in veseli. Stopil sem k roži in jo pobožal po zelenem listu. Roža je rahlo vztrepetala pod mojo drhtečo roko, nato pa je mehko položila list na šop rožmarina. Pobožal sem še rožmarin. Sklonil sem se nadenj in srkal prijetni vonj razmočene, tople zemlje, ki je bila v posodici. Drobne, svetlozelene iglice so se smejale v soncu in z njimi se je smejala moja duša. Nekaj omamno sladkega me je prevzelo, drhtel sem in ustnice so čisto tiho šepetale: „Saj je vendar lep ta kotiček, sanjaš lahko ob njem. Ti pa si toliko časa hodil mimo njega, nisi ga videl, kakor da bi hodil z zaprtimi očmi . . .“

V tistem lepem trenutku je prišla sestra, da bi prilila rožmarinu in roži s temnozelenimi listi. Začudeno me je pogledala. Stopil sem k njej in ji pogledal v obraz. Hotel sem jo vprašati, kako je ime roži s temnozelenimi, globoko preklanimi listi, a glas mi je obtičal v grlu. Skoraj osramočen sem se obrnil in odšel po hodniku. Na koncu hodnika sem se ozrl in se poslovil od čudovite rože, ki ji imena ne vem, in vprašujočih sestrinih oči, ki so s plahim začudenjem strmele vame. Otroško razigran sem odšel v sobo, ki je materi tako všeč. Hotel sem biti sam, hotel sem prisluhniti vsakemu utripu otroško razpoložene duše. Odprl sem okno, se naslonil na komolce in zaprl oči. In tedaj je vstala pred menoj sončna, od zdravja vriskajoča pomlad. V snu sem gledal izsušene, a zdrave obraze kmetov. Smehljajo se mi in mi mežikajo. Za vsakega vem, kako misli o meni, vem, da me ima vsak rad, ker ga imam tudi jaz.

Oči se jim zaiskré, ustnice šepetajo: „Kaj nam boš v nadlego! Radi ti pustimo nekaj prostorčkov pod hrasti, borovci in bukvami, pa še v Črni grapi, ki

jo imaš tako rad!" Samo s pogledom se jim zahvalim in v duši mi je tako dobro, mehko, lepo, da bi zapel. Sosedov Tone, ki Shakespearea bere, me globoko pogleda in se nasmehne: „Zdaj boš pa spet po ves dan sedel v hribu. Hamleta boš bral, kar vem. Vedno ga bereš!" Glasno se nasmejem in stopim k njemu. S svojo drobnostjo roko mu sežem v njegovo trdo in razpokano in mu pogledam v oči. „Spet, Tone! Saj mi ga boš dal? Veš, še nisem prišel tako daleč, da bi si ga sam kupil!"

Mahoma se obrazi izpremené. Ustnice so trpko stisnjene, oči leže globoko v votlinah. Glave se sklonijo, roke poprimejo motiko, hrbti se sključijo. Mirno, a težko padajo udarci na zemljo.

„Delo, delo!" vzdihne Tone.

„Daj mi motiko!" Vzamem mu jo iz rok in že kopljem, kopljem, kopljem. Pot mi lije z obraza, srce mi močno bije, hrbet me boli. Tone me ne pusti kopati naprej. Pravi, da nisem za tako delo. Sram me je, ko priznam, da res nisem. Tone se nasmeje in pokaže svoje roke: „Vidiš jih!" Nato se sključi in prične kopati. Čez nekaj časa mi čisto vsakdanje pravi: „Zdaj pa pojdi v hrib, saj vem, da že komaj čakaš!"

Zganem se in mu prav tako vsakdanje odgovorim: „Prav imaš!" Nato grem in vem, da Tone ni tako vsakdanje mislil, kakor je povedal.

Še sam ne vem, kdaj pridem v hrib. S pogledi pozdravljam vsako drevo, ki sem kdaj sanjal pod njim, za vsak grm vem in pri vsakem se spomnim, kaj sem nekoč mislil pri njem. Vse zeleno je, drevje je obleklo novo obleko, resje je še bolj zažarelo. Vse je tako, kakor prejšnje pomladi. Vse: isti grmi, ista drevesa, iste stopinje v posušenem blatu, isto resje, ista pesem, ki kakor dolg vzdih skrivnostno valovi preko gozda, ki se preliva in meša s poskočnim žuborenjem ozkega potoka. Vse je tako, kakor nekdanj: niti enega grma ne manjka. Vse je tako, le v meni je nekaj novega: močno upanje v bodoče dni. Pozdravljam drevesa in pozdravljam sončne jase, ki resje rase po njih.

Zdaj sem pri hrastu, ki imam klopico pod njim. Podrla se je pa mi ni nič hudo. „Napravil bom novo!" pomislim in razigrano zavriskam. Nato pojem. Pojem s potokom pa spoznam, da potok poje mnogo lepše. Ni mi hudo zaradi tega. Še bolj razigran sem in ne vem, kaj bi. Ležem v resje in prislunem pesmi bukovih listov, ki trepetajo v vetru, prislunem čisto tihemu kovinskemu glasu borovih iglic. In sredi te lepe pesmi mi prinese vetre iz daljnih daljav nežen pozdrav: „Sanjaj, Poldel!" Čudno sladko mi postane, roke denem pod glavo. Zaprem oči in sanjam o lepi pravljici dveh sre, o pravljici, ki je bila in je ni več. Sanjam o tej pravljici in prosim Boga, da bi se vrnila vsa čista in lepa, kakor je bila. Pa se spomnim, da še nisem odgovoril daljnemu pozdravu. Obraz se mi razneži in rahlo zašepetam: „Sanjam, sssanjaam . . ."

V srcu mi je tako mehko, kakor malokdaj. Preko ustnic mi uide rahel šepet, ki se kmalu razveže v polglasno pesem: Sveta si, zemlja, in blagor mu, komur plodiš . . .

„Kaj vam je?"

Zdrznil sem se, kar hudo mi je bilo, da so sanje tako hitro minile.

„Ste bolni?"

Ah, da! Sestra je spet prišla. Naglo sem se obrnil in ji hotel reči, naj me še pusti v sobi, a sem povedal čisto nekaj drugega.

„Nič mi ni, le gledal sem, kako sonce sije sredi te čudne zime.“ — Zdelo se mi je, da mi ne veruje, hotel sem še nekaj povedati, a glas mi je spet zastal v grlu. Lagati ji nisem smel. Povesil sem oči in stekel mimo nje iz sobe.

Od tistega dne vsak dan sanjam o pomladi, o naših kmetih, o Tonetu, ki Shakespearea bere. Sanjam o pomladi pa še o pravljici, ki je bila . . .

Od tistega dne hodim vsak dan gledat rožo, ki ji imena ne vem, in vsak dan bežim pred vprašujočimi sestrinimi očmi. Tako čudno me pogleda, kadar jo srečam. Kaj misli o meni? Morda se ji zdim smešen . . .

MIMIN :

PRED POČITNICAMI

Po Vilharjevi „Na gore!“

Iz šole, iz šole,
iz ozkih klopi
me miče in kliče
srce že vse dni.

Tu karte grozotne
po stenah visé
in iksi po tabli
vsi križem stojé.

V razredu se trese
mi ubogo srce,
ko evekí med bliskom
in gromom leté.

Tam zunaj v naravi
je svoboden dom,
ne straši profesorjev
blisk te in grom.

Po tratah, po gozdih
ni šolskih nadlog,
po gorah ne plaši
te več katalog!

Tedaj le iz šole,
iz ozkih klopi,
dovolj smo trpeli,
zdaj proč vse skrbi!

JOŽE DULAR :

KRESNA NOČ

Čez svod se pretakajo zvezde
in murni nalahno pojo.
Po gričih se vžigajo ognji
in ližejo modro nebo.

Pri nas ni še ognja in v temi
vsak vase pogreznjen molči
ter čaka, da plamen mogočni
preseka opojnost noči.

K obredu nocoj smo se zbrali,
da vodja nov plamen prižge,
da v njem se spet združijo duše,
da nam prekali se srce.

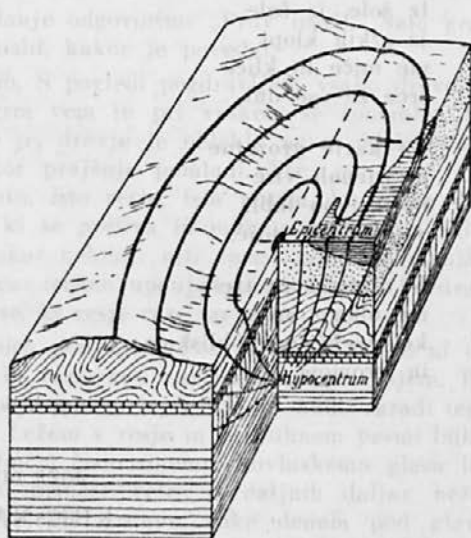
Iz kroga je prvi izstopil
in z baklo grmado prižgal.
Med veje zasikal je plamen,
se dvignil in v noč vzplapolal.

Stojimo kot hrasti na hribu,
v daljavah kresovi gore.
Nocoj se kalijo nam duše,
nocoj smo spet ljudje!

KAKO OBLIKUJEJO ZEMELJSKO POVRŠINO NOTRANJE SILE ZEMLJE

Med vsemi učinki notranjih zemeljskih sil so potresni ali seizmični (gr. seismos - potres) pojavi tisti, ki povzročajo največja razdejanja na zemeljski površini. Že njihov psihološki učinek je strašen, kajti ni hujšega, kakor če se prično majati pod nogami tla, ki smo jih doslej smatrali za nekaj popolnoma mirnega stalnega. Močan potres lahko uniči prej kot v sekundi na tisoče življenj in zruši hipoma v prah tudi cela mesta.

Po vzrokih njihovega postanka delimo potrese v ognjeniške, vdorne in tektonske. Od teh zaostajajo prvi in drugi glede pogostosti, glede učinka in tudi glede razsežnosti potresnega ozemlja daleč za tektonskimi. Seveda pa so med posameznimi vrstami potresov tudi prehodi in vzrokov katastrofe ni vselej mogoče ugotoviti kar na prvi pogled.

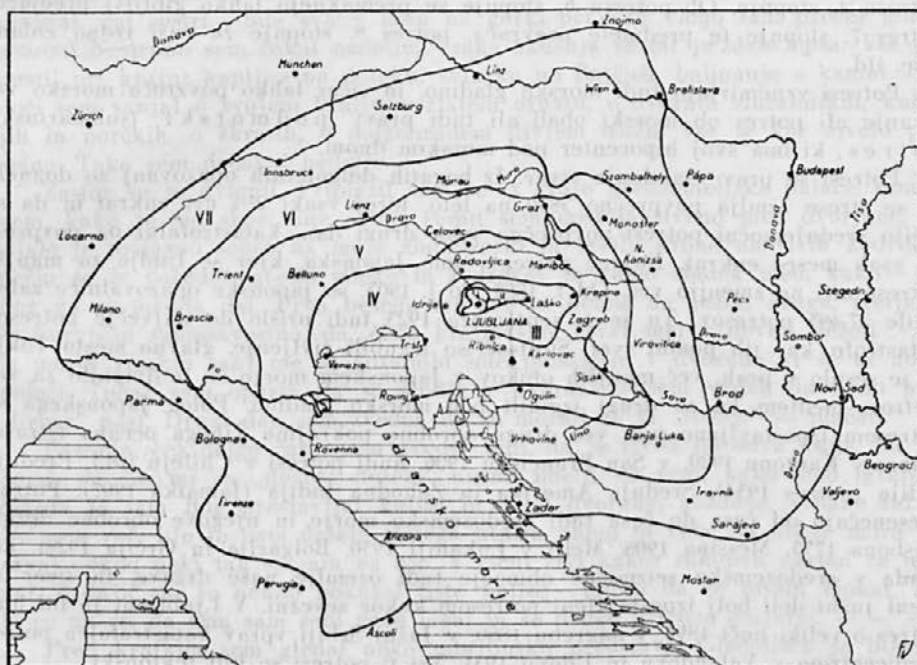

1. Hipocenter in epicenter (po A. Siebergu). Potresni valovi se širijo iz hipocentra proti zemeljski površini.

Ognjeniški ali vulkanski potresi spremljajo ognjeniške pojave: so bolj šibki in le krajevnega značaja. Povzročajo jih najbrž udarci, s katerimi butajo v zemeljsko skorjo plini, ki uhajajo med ognjeniškim izbruhom iz zemeljske notranjščine. Včasih se pojavljajo že dolgo pred izbruhom, kakor n. pr. potres pod Vezuvom, ki je porušil mesto Pompeje že 16 let pred znano erupcijo l. 79. po Kr. Po končani erupciji tudi ognjeniški potresi običajno ponehajo. Vdorni potresi nastajajo zaradi podorov podzemeljskih votlin, ki jih povzroča n. pr. izluzenje lahko topljivih mineralov, krčenje magme v zemeljski notranjščini i. dr. Ker topi voda posebno lahko apnenec in ustvarja na kraškem ozemlju razsežne podzemeljske votline, so vdorni potresi pogosti tudi pri nas, zlasti v Dalmaciji. Ti potresi so kratki in ne prizadevajo večjega ozemlja, so pa tudi lahko usodni, zlasti če se udre nad kako jamo zemeljska površina. Vdorne potrese spremlja vselej votlo podzemeljsko bobnenje.

Vdornim potresom slični so tektonski potresi. Ti nastopajo prav pogosto, tresejo tudi velike dele zemeljske površine in trajajo dalj časa. Povzročajo jih tektonska gibanja, s katerimi skušajo posamezni deli zemeljske skorje doseči ravnovesje, ki ga moti napredujoče ohlajanje in zmanjševanje zemeljske oble.

Sunek, ki povzroča potres, se v zemeljski skorji nadaljuje na vse strani, in sicer v obliki potresnih valov, ki pojemajo bolj in bolj, dokler ne zamrejo popolnoma. Hitrost potresnih valov je različna in znaša 500—700 m v sekundi; odvisna je od odpornosti kamenin, po katerih se širijo. Na zemeljsko površino učinkujejo potresni valovi različno, in sicer razločujemo sukusorno in undulator-

2. Potresišče ljubljanskega potresa 1895. Po F. E. in J. Rakovcu (Kronika II, 1935, str. 15). V pasu I so bila poslopja najhuje poškodovana, v pasu II so bila poslopja še močno poškodovana, v pasu III je bila škoda manj občutna, v pasu IV neznatna, v pasovih V — VII ni povzročil prav nobene škode. Izven VII pasa so občutili potres le še potresomeri.

no gibanje valov. Sukusorno (sunkovito) gibanje povzročajo potresni sunki, ki udarjajo v vertikalni smeri naravnost proti zemeljski površini. Undulatorno gibanje (lat. undula = val) pa je valovito gibanje, pri katerem valuje zemeljska površina slično kakor morska gladina.

Izhodišče potresa leži 5 — 40 km pod zemeljsko površino in se imenuje hipocenter (gr. hypó = spodaj, lat. centrum = središče, torej središče v notranjščini), medtem ko označujemo z epicentrom (gr. epi = na [površini]) mesto na zemeljski površini, ki leži nad izhodiščem potresnih sunkov in ki je

potemtakem tudi najbolj prizadeto. Ozemlje, ki ga potres zajame, imenujemo potresišče. Potresišče je včasih prav majhno, včasih pa zelo obsežno. Potresišče strašnega potresa, ki je 1. novembra 1755 uničil Lisbono, je obsegalo 2½ milj. km². Poznamo pa celó potrese, ki so stresli vso zemeljsko površino; take potrese imenujemo svetovne. Silo (intenzivnost) potresov presojamo po seizmogramih (gr. graphein = pisati), to je avtomatičnih zapiskih potresomerov (seizmografov) na posebnih potresnih opazovalnicah. Dobro služijo tudi opazovanja očividcev, ki jih razvrščamo na podlagi dvanajsterodelne, po izkušnjah sestavljene in mednarodno dogovorjene potresne lestvice. Potresa 1. stopnje človek niti ne opazi in ga zaznamujejo le potresomeri; človek postane pozoren šele ob potresu 4. stopnje. Ob potresu 6. stopnje se premaknejo lahko gibljivi predmeti, potres 7. stopnje te predmete prevrača, potres 8. stopnje že ruši trdno zidane hiše, itd.

Potresi vznemirjajo tudi morsko gladino, in sicer lahko povzročijo morsko valovanje ali potres ob morski obali ali tudi pravi podmorski (submarinski) potres, ki ima svoj hipocenter pod morskim dnom.

Potresi so prav vsakdanja stvar. Iz bogatih dolgoletnih opazovanj so dognali, da se strese zemlja povprečno 3850 na leto, torej vsaki 2¼ uri enkrat in da se vršijo srednjemočni potresi povprečno vsak drugi dan, katastrofalni pa povprečno vsak mesec enkrat. Največ potresov ima Japonska, kjer se ljudje za manjše potrese niti ne zmenijo več. Od l. 1885. do l. 1903. so japonske opazovalnice zabeležile 27.485 potresov. Tu je 1. septembra 1923 tudi prišlo do največje potresne katastrofe, kar jih pomni svet. Stotisoči so izgubili življenje, glavno mesto Tokio se je sesulo v prah, več manjših otokov v Japonskem morju se je dvignilo za več metrov, medtem ko so drugi izginili pod morsko gladino. Poleg Japonskega so potresom izpostavljene tudi vse druge obrobne pokrajine Tihega oceana (strašni potres v Kantonu 1920, v San Francisku 1906, hudi potresi v Chileju itd.), Prednja Indija (potres 1934), Srednja Amerika in Zahodna Indija (Jamaika 1907). Potresi presenečajo od časa do časa tudi Sredozemsko morje in njegove obrobne dežele (Lisbona 1755, Messina 1908, Melfi v Lukaniji 1930, Bolgarija in Grčija 1928). Žal spada v sredozemsko seizmično območje tudi ozemlje naše države, in sicer so njeni južni deli bolj izpostavljeni potresom kakor severni. V Ljubljani je bil hud potres o veliki noči 1895, v Zagrebu 1880, v Južni Srbiji vprav katastrofalen potres z epicentrom v Valandovu in Udovu 1931. Vsi ti potresi so bili tektonski.

CREDITOR:

VEČER

Zgrinja se mrak
in rastejo sence iz kotov,
sonce umira v krvavem zapadu,
nemirno šumi tam od plotov,
lahni oblak
daleč vesla.
Iz cerkvic ponižnih med drevjem
tiho, proseče zvoni in molitev
hiti med drhtečim vejevjem
prav do neba.

Sence pojo.
„O ave Marija, Marija
ave,“ pozvanja, naznanja, da sklanja
se človek, v molitev ovija,
poje glasno.

Noč že hiti,
nebo se temni. „Ave“ umira,
plavajo sanje neslišno v daljave;
oko se počasi zapira,
sanj si želi.

MISLI

Življenje teče, voda gre... Tako nas uči Slehernik.

Kako hitro lega na mlade obraze življenska resnost, kako kmalu okušamo čašo spoznanja. Pa kadar se človek spomni na tista leta, ko še ni vedel, da je v življenju tudi tema, mráz in jesen, mu nehote postane gorko pri srcu in neizmerna tolažba leže v njegovo dušo.

Komaj smo odložili vse otroško ponižanje, že so nas poklicali na oder. Prvi teater! Kdo se ga ne spominja z veselim srcem! Kakor da bi ga nam ljubi Bog blagoslovil. Joj, kako smo se učili! Spominjam se prve vloge. Igrati sem moral kralja devete dežele. Glavna oseba, pa samo štiri strani besedila. Takoj sem jo prebral, dal sestri — bila sva v kotu na gorki pči — in vlogo sem précej gladko ponovil. Nestrpno sem čakal nedelje. Vsaka skušnja se mi je zdela lepša. Vse sem pustil pri kraju: kapljne na potoku, svinjko na Bajčuši, balinanje s kamni. Cele noči sem sanjal o svojem kralju v zlatem ornatu, o dvornih služabnikih, kuharjih in norčkah, o škrtih, o dolgo Bradem divjem možu, vse je kar živeló pred mano. Tako sem dočakal nedelje.

Zastor se je dvignil. Priplazil sem se iz svoje predzemeljske palače, sam ne vem, kako je šlo skozi one ožine, stopil sem dostojanstveno med dvorjane, posijalo je prijazno sonce na moje zlato žezlo in svetlo krono na sivih kodrih, iz pečín se je pocedilo gorko mleko in z dreves je kapal sladek med, kako — sam Bog ga je menda dal. Prva beseda mi kar ni hotela na jezik, druga, tretja pa že korajžno samozavestno, da, čisto kraljevsko. Živel sem v deveti deželi... Iz mojih visokih sanj me je zdramilo šele ploskanje v dvorani, ki se ni hotelo poleči. Tedaj sem opazil, da so ljudje v dvorani. Nisem vedel, da bodo prišli „firbec“ past. Drugi dan sem zvedel, da so morali za ta „firbec“ — plačati.

Pozneje, čez dolgo časa, sem zvedel tudi, da je treba na odru kulis. Pa sem dejal, da jih mi za „deveto deželo“ nismo imeli; ne vem, kako smo igrali. — Morda je sam Bog prestavljal kulise in delal dvorane, gozdove, sobane itd. . . Ne vem več, kje je tista dežela zlatega kralja, samo to vem, da nekeje mora biti, zakaj odkod neki tak spomin na njo. V meni živi kakor zakopan zaklad za težke dni. Zadnjič mi je nekdo pokazal tiste kulise — toliko da se nisem zjokal. Zdelo se mi je, da sem sam sebi grdo lagal in še druge pri tem goljufal. — — —

Pred kratkim sem gledal neko mladinsko predstavo. Gledališče je bilo nabito polno. Elegantne dame in vitke gospodične so pripeljale otroke v parter in v lože. Vsenaokoli je šušteló, zadišalo je po parfumu, novih oblekah, slaščicah in pomarančah. Od nekod je zavel duh po šminkah in vazelinu. Neki neboljnenec se je dvignil proti meni: „Gospod, kdo dela grom, s čim pa delajo veter? . . .“

„Kaj nisi videl kralja devete dežele, ki se je razjezil in so se tla stresla?“ Ni mi hotel verjeti.

„Kajne, gospod, da tisti medved ni bil zaresen?“

„Kako, da ne? Seveda je bil. Kaj, če bi k tebi prilomastil?“

Skoraj sem se razjezil.

Tako mlad je še, pa že gleda, kaj neki se skriva za kulisami življenja . . . Gorje mu, sem pomislil in se zmuznil na ulico. Nazaj nisem več prišel.

Ko sem zadnjič govoril z nekim igralcem, mi je dejal:

„Najljubše so zame mladinske predstave, kjer otroke neprestano goljufam.“

Taki smo. Goljufajo nas. Blagor nam, če tega ne vemo! Blagor vsem, ki tega nočejo zvedeti!

ODBITO

Šolski zvonec je zapel. Vse učenke so sedle na svoja mesta, le rediteljice so imele še dela.

„Marjana, tiho mi bodi že enkrat!“ — „Oh, kako so klepetave! Mica, Ančka, Štefka, mir!“

Nobena se ni zmenila za oponine. Hrušč je utihnil šele, ko so se odprla vrata in se je prikazal strogi profesor. Stopil je na oder, obesil plašč in klobuk na obešalnik, nato sedel za mizo in nekaj zapisoval v razrednico. Potem pa je začel z običajno razlago.

Vse učenke so poslušale pazljivo, beležile opazke v zvezke in nato zopet poslušale. Le učenka Mila v prdžadni klopi ni slišala profesorjevih besed. Gledala je vsa zamišljena s svetlimi očmi skozi okno in v mislih kovala stih. Pesniška narava. Vse na Mili je to izdajalo.

Mila se je zdrznila. Soseda jo je sunila v rebra, da je dekle pogledala prestrašeno v smejoče se dekliške oči. „Ali si zaljubljena, ali kaj? Tako svetlo gledaš, da se mi vrti v glavi!“

Mila se nasmehne in molči. Nalahno zardela se ozre spet skozi okno.

Profesor opazi Milino zamišljenost. „Zakaj ne pišete?“ Mila se zravna, vzame svinčnik in čeka po papirju, samo da je mir.

Profesor razlaga in navdušeno govori o Dolenjski, ki je dala toliko slavnih mož. „Tam se je rodil Trubar.“ —

„In Mila,“ se oglasi Majda, ki sedi pred Milo. Ves razred plane v smeh, tudi profesorju se pokaže smehlaj na ustnicah.

Mila pa sedi kot na trnju. Komaj čaka, da bo zapel zvonec. Ura pa je dolga in dekle se dolgočasi. Zopet se zasliši smeh v razredu; velja seveda Mili. Zakaj neki njej? Kaj pa je danes, da se je vse zarotilo zoper njo?

Šolski zvonec rezko naznani konec ure. Ne pa konec pouka.

„Oh, še štiri ure v šoli!“ vzdihne Mila in se obrne k tovarišici. „Boš šla z menoj?“ vpraša. „Saj veš, za tisto grem vprašat. Z menoj si šla, ko sem nesla uredniku. Bog ve, ali je sprejeto?“

Tovarišica se zasmehje. Prav iz pljuč prihaja ta smeh, veder, lep smeh. „Le zakaj bi ne bilo sprejeto! Saj pišeš, kot bi rožice sadila!“

„Oh, kaj se boš norca delala! Pojdi, pojdi,“ je užaljena Mila.

„Ne bodi no jezna, saj ti nič nočem,“ de smejoča se deklica.

Mila je raztresena. Misli se je sučejo samo okoli njene črtice, za vse drugo je gluha.

„Končno!“ vzdihne Mila po končani peti uri. Nestrpno povleče součenko za rokav in se izgubi v gneči deklet. Nato odhiti po ulici in prideta do velikega poslopja.

„Tu — sém“, pravi Mila. Vsa se trese, blede je. Hiti po stopnicah navzgor, preskačuje po dve, tri stopnice in obstoji pred zaprtimi vrati. Tovarišico pusti kar zunaj, potrka na vrata in vstopi.

„Kar je, je,“ pravi sama pri sebi. Vsa zmedena stoji pred gospodom z naočniki in strmi vanj. Gospod pa ji malomarno izroči zmečkan list in piše naprej.

Mila prebledi. Tiplje do vrat, jih odpre in izstopi.

„Odbito!“ vzklikne vsa obupana. Součenka ne verjame. Ona ve, da je Mila nadarjeno dekle, da jo vse součenke spoštujejo zaradi njenega razuma. Na kaj takega sploh ne more misliti. Razburjena gleda prijateljico, kako ji polze debele solze po licu. Ne zna, ne more potolažiti svoje predrage Mile, ki ihti vsa obupana.

Končno pa se zave, kajti opazi začuden pogled mladega moža.

„Mila, pojdiva!“ pravi, ujame dekličino roko in jo vodi po stopnicah. Mila joka, komaj se prestopa. Prej pa je preskakovala po tri stopnice od samega veselja.

Že sta na cesti. Mila si obriše solze. Polagoma jo mineva žalost. Le jezna je še, jezna na tistega človeka z naočniki. Ko bi vedel, kako je z veseljem pisala to svojo črtico, s kakšno skrbjo je polnila ta list papirja! Ko bi vedel, potem, potem . . . bi prav gotovo ne napisal na list: „Odbito.“

„Oh, potolaži se,“ sliši součenko. „Saj boš še pisala in boljše!“ Mila posluša in čuti malo škodoželjnosti v onem glasu. Zato se opogumi, čeprav ve, da bo tovarišica takoj raznesla njen neuspeh, in pravi: „Da, ne bom odnehala, pa četudi se ves svet postavi na glavo! — Jaz že vem zakaj ne,“ doda skrivnostno in odhiti sama naprej.

BORIS :

PREKMURSKI MOTIV

Ob Muri pri mostu je stala ženica,
vsa bedna in bolna in sključena vase.
Globoka ji žalost upadla je lica
v gubé potegnila, oči ji izpila.

Že leta je, kar zapustili sinovi
so njo in prijatelje svoje mladosti.
in zdaj je ob Muri in čaka in prosi,
da Bog se usmili je, vrne uboge
sinove izgubljene v njeno naročje.

Ob Muri je stala že leta in leta...

Boga je prosila, da naj jo usliši,
in Bog se je usmilil je v njeni bolesti --
ji sina poslal je po Muri deroči.

Ves miren in tih ji je nosil pozdrave
od onih, ki daleč od nje in domovja
se izgubljajo v temi in v blatu in v zmoti.

In žena je tiho, ne joka za njimi,
le tega, ki Mura ji ga je vrnila,
za vse je na srce ljubeče privila...

ŠKRATJE IN VILE V TIVOLIJSKEM PARKU

Odzvonilo je že. V razredu strahovit hrup. Na fantovski strani vlada danes silen nemir. Venomer tišče glave skupaj. Važno posvetovanje. Pa vstopi profesor. „Mir! Ali bo mir ali ne?“ V trenutku umolknejo vsi. Jezne profesorjeve oči švigajo po razredu, od enega do drugega. „Krona, kaj pa je bilo v razredu? Odgovarjajte!“ Molk. „Odgovarjajte, ste slišali, odgovarjajte, pravim!“ Nič. Trdovraten molk.

„Krona, pridite k tabli! Kaj veste o Korneliju Scipionu?“

„No, kaj je imel, kaj je bil, kje je živel?“

„Kor... kor... nelij Sci... sci... pion... je imel... je bil... je živel...“

„Je živ... vel... .. je živ... vel...“

„Zopet nič študiral. Jaz bom že dal ljudem! Če hočejo, naj študirajo, če ne, pa naj puste... No, čakam, čakam, ne bo nič? No, tudi prav! Lahko greste! Zbogom! Hvala lepa! Drugič kaj več!“

In Krona je letel v klop. Seveda, za cvek bogatejši. Profesorjeva jeza pa se je še stopnjevala, ko so junaki drug za drugim romali s cveki v klop. Jezen je zaloputnil katalog, poskočil s stola in sedaj, sedaj, pride nevihta nad uboge pare.

„Da, da, nič znati, delati hrup v odmoru, da, da, le tako naprej, da, da!“

Drugi dan je profesor še bolj začuden. Danes so fantje mirni, zato pa pri dekletih ni mirno. Profesor se jezi, grozi, miru pa vendarle ne more doseči. Pred obupom ga obvaruje zvonec — odrešitelj.

Na poti iz šole pa se razgovarjata Marta in Eva, dva cvetova tega hrupnega razreda. Marta pravi: „Boš šla?“ „Seveda bom šla, zakaj pa ne bi šla?“ „Veš, firbec me tako ima! Če bi vedela, kdo je, bi se ne šla. Tako pa me firbec žene. Pa kakšno je bilo to pismo! Kako nežno se izraža tepec. Torej ob 5 uri, pa v Tivoli! Hm, samo kako od doma priti?“

„Hm. Nič bolj enostavnega kakor to.“

„Kako misliš?“

„Tvoj razum pri matematični nalogi odpove. Moraš k meni vprašat, če nočes brez naloge v šolo. Mesto k meni, greš v Tivoli, zadostiš tam svojemu firbcu itd. itd!“

Tako sta bili tičici zatopljeni v svoj pogovor, da niti nista opazili jeznega profesorja, ki je šel za njima in postal nehote priča interesantnega pogovora. Oh, pa se porodi profesorju maščevalna misel!

„Ravno prav. Bom vsaj imel kaj opraviti. Bog že poskrbi, da se nikdar preveč ne dolgočasi. Kar v Tivoli pojdem. Pa knjigo vzamem s sabo. Napravil bom vtis neumornega profesorja.“

Rečeno — storjeno.

Narahlo pošumevajo drevesa v parku. V parku je precej samotno, le tu in tam sedi na klopi kak samotar. Toda glej, tam prihaja neka ženska postava. Pa naravnost k vodometu jo maha. Ozira se. Zdi se, da nekoga pričakuje, da šteje klopi.

„Na peti, na peti klopi, da,“ zamrmra sama zase. Bila je Eva, ki je prišla, da zadosti svojemu firbcu. Smola. Na peto klop vendar ne more sesti, kajti tam sedi neki moški, klobuk ima potisnjen na obraz. Videti je orjaške postave. „Kaj pa, če je on? Pa skoro nemogoče. Tako zamišljeno buli v tla. Ta že ne bo,“ misli Eva. Hoče oditi. Toda ne. Kar na tretjo klop bo sedla. Saj to je itak vseeno.

Eva sede.

Pa kaj naj to pomeni? Nenadoma prifrči od nekod z višav čuk naravnost na njen novi klobuček. Eva zavpije od groze. Strga klobuk z glave, kajti ptič je precej ostro priletel ter se s kremplji zasadil v mehko klobučevino. S studom odstrani Eva ptiča, potem pa se prične razgledovati: „Odkod neki je prifrčala ta pošast?“ Ko se tako razgleduje, obstane pogled tudi na peti klopi. Čudni samotar še vedno sedi na klopi, v popolnoma neizpremnejeni drži. Res, čuden stvor! Saj je vendar zakričala, pa še takrat se ni zganil.

„Hihihi, hahaha, hohohooo!“ se je zdajci razlegalo z drevesa nad tretjo klopjo.

To pa je za strahopetno in razvajeno Evo že dovolj. Zakriči, potem pa prične dirkati, kar jo pete neso.

„Hihihi, hehehe, hahaha, huhuhu hooj, stooj!“ se je razlegalo za njo.

☆

Eva pride domov.

„Mama, Marta tudi ni znala naloge, brez nje pa ne pojdem v šolo. Bo takoj spet en minus več.“

Mati pa se danes ni dala preprositi.

„Eva, že zadnjič sem ti povedala, da sem te zadnjikrat pustila zaradi tvoje nemarnosti doma. Sicer pa Mirko še bedi. Pojdi k njemu, naj ti naredi nalogo.“

„Ne grem, že zadnjič me je tako nahrulil, ta pedant. Pomisli, rekel je, da ne bo tratil časa za tako zabite goske.“

„Reci, da mu jaz zapovedujem!“

Ni bilo pomoči. Eva je morala ubogati. V svoji sobi je potem skoro vso noč premišljevala, kaj naj poreče tovarišicam, ki jo gotovo z veliko nestrpnostjo pričakujejo. Oh, samo resnice ne smejo izvedeti pod nobenim pogojem. Kako škodoželjno bi se ji smejale. Eva že kar čuti njih škodoželjne poglede. Oh, zakaj je pokazala pismo!

Toda dogodek v parku ji je še vedno nerazumljiv. Saj ni nikogar videla. Samo ostudni čuk in hihajoči glasovi! Če bi bila praznoverna, bi morala verjeti, da so gozdni škratje. Ne, kaj takega se ji še res ni pripetilo.

☆

Zlobnim škratom pa je med tem v parku slaba predla. Ko je prestrašena Eva zbežala, se je dvignil s pete klopi čudni samotar ter odkorakal naravnost pod zloglasno drevo. Hrup, povzročen od škratov, je udušil njegove korake.

„V imenu postave,“ se razleže v tistem trenutku „gimnazijskega strašila“ grozni glas. Škratom ni kazalo drugega, kakor da poskačejo z vej. (Hoj, škratje, da bi bili vedeli, kdo igra pod drevesom vlogo redarja!) In kakor bi trenil, je stala pred profesorjem poparjena čreda njegovih nadebudnih učenčkov.

„Paglavci, smrkavci, to je torej bil vzrok vsem nemirom v razredu? Aha, Krona, o seveda, v šoli nič ne zna, tu pa obmetuje dekleta! Lepa reč! Le počakajte! Le pripravite se!“

„I, zza... kkkajj... je ppa priš... llla, ssaj jje nni bi... bilo tre... ba. Se... sed... daj smo... sse vsaj pre... priča... čali, kak... šne so. Čče jjim le... le s pr... prst... prstom pom... pomig... migneš, pa... ppa žže... pril... rile... letijo,“ je ugovarjal Krona.

„Paglavci, domov se poberite! Jutri pa bomo obračunali.“

☆

In obračunali so res. Še nikdar ni imel profesor tako mirnega razreda pred seboj kakor to jutro. Na Evinem obrazu so se neprestano menjavale barve. Grozne besede so padale na dijaške glave.

„Ves razred ukor po direktorju,“ s temi besedami je bila pridiga zaključena.

Kot „finale“ se je vršil v razredu še temeljit pretep, nakar so se skratje in vile Tivolijskega parka poparjeni in ukročeni odpravili domov, kjer so se namakale šibe, kjer se je cvrla brezova mast.

OLAF AFANASIJEVIČ :

NA RAZSTAVI

Včasih grem skozi mesto in ogledujem lepake kričočih barv. Ne ogledujem jih vedno. Samo včasih. Poseben vtis napravijo name ročno izdelani lepaki. Za druge se ne zanimam. Posebno zoprni so mi tisti s slikami čevljev. Sam ne vem zakaj!

Zadnjič sem videl ročno izdelan plakat v izložbi neke papirne trgovine. Kričeče barve so me vznemirjale. Vendar sem bral:

Društvo slikarjev in kiparjev razstavlja
v hiši barona Ettensteina razna dela svojih članov. Čisti dobiček je namenjen za podporo stradalajočim umetnikom. Vstopnina 5 Din. Razstava
je odprta od 2 do 8 ure zvečer!

Sklenil sem, da pojdem. Če ne zaradi drugih, vsaj zaradi umetnice Gabrove. Njene slike mi niso posebno ugajale. Premalo življenja je bilo v njih. Samo ena se mi je zdela lepa. Predstavljala je gozd v pomladi. Jaz gozd ljubim. Posebno krivenčaste borovce. Upal sem, da bo ta slika na razstavi.

Obstal sem na majhnem trgu. Nad velikanskimi vrati starinske hiše je stal napis:

Razstava slik!

Ogledal sem si hišo. Bila je precej visoka. Okna okrašena z boročnimi ornamentami. Na železnih vratih se je režala ogromna glava leva z obročem v nosu. Sonce je že zahajalo. Trg je bil že ves v senci.

Vstopil sem. Moji koraki so odmevali po širokem stopnišču, da sem se zbal tega jeka. V prvem nadstropju je bila razstavna dvorana. Pri vhodu je sedel majhen mož. Lasje so mu padali do ramen. Res čudna prikazen v dvajsetem stoletju! Odštel sem mu denar. Mislim, da sem slekel suknjo, ne vem pa ne. Iskal sem slik umetnice Gabrove. Nisem jih našel. Iz slik so se mi režali čudno zverženi obrazi, kakor obrazi budističnih bogov. Mislil sem v zbeganosti, da sem zašel v kitajsko svetišče. Vse slike in vsi kipi so bili zame hladni, jaz pa sem iskal sliko gozda v pomladi. Naposled sem vendarle našel dve sliki slikarice Gabrove. Prva je predstavljala ozko ulico ponoči, druga pa neko bedasto tihožitje. Iskal sem nemirno tretje silke. Ni je bilo! Slik nisem več gledal. Moji vznemirjeni koraki so samotno odmevali po dvorani. Bilo mi je kakor otroku, ki se veseli balončka, pa mu uide iz rok in izgine pod nebom.

Bil sem razočaran. Pri izhodu sem zvedel, da je slika prodana za malenkostno ceno. Ko sem stopil na ulico, je bila že tema. Šel sem z velikimi koraki po ulicah in se zavijal v plašč.

Pred očmi so mi mežikale plinske svetilke . . .

GIMNAZIJA NEKDAJ IN SEDAJ

Srednja šola, studij med osnovnimi in najvišjimi nauki, sega prav v stari vek, v antično dobo evropske kulture. Že stari Grki so poznali izraz *gymnasion*, ki jim je sprva pomenil telovadni prostor, dromos v Sparti. Na tem prostoru so se mladi Grki vadili v teku, metanju diska, skoku in drugih telesnih spretnostih. Pojem *gymnasion* pa je v Atenah po znanih perzijskih vojnah dobil višji in širši pomen. Telesnim vajam, materieli kulturi, se je pridružilo tudi duševno delo. V ti dobi so Atene dobile kar tri gimnazije: akademijo, lykeion in kynosarges. V njih so se izobraževali in vzgajali mladci, ki so že skončali nižjo šolo, palestro, ali pa šolo pod vodstvom pedagogov. Te vrste srednje šole so se razširile po vseh kulturnih deželah ob Sredozemskem morju, a prav pri Rimljanih le deloma. Rim je imel za duhovno kulturo premalo smisla in potrebe.

Za Grki so sestav gimnazije sprejeli humanisti v 15. in 16. stoletju. Njim je bilo najvažnejše podrobno in natančno poznavanje grščine in latinščine in del, spisanih v teh dveh jezikih. Humanistične gimnazije so bile to, pa so v Nemčiji dobile naslov licej ali seminar in ga obdržale tja v 19. stoletje, ko so zopet spremenili liceje v gimnazije (1852). Romanski narodi so pa zvali srednješolski studij — kolegij, ki so jih uvedli že jezuitje.

Jezuitske srednje šole so nasploh važnejše in boljše in z razvojem evropske kulture vse tesneje povezane kot humanistične. Imele so ob početku novega veka največji pomen in veljavo, ker so bile organsko nadaljevanje srednjeveške srednje šole, medtem ko so humanisti cela stoletja preskočili in navezali srednješolski studij z antično dobo. Srednjeveški studij po samostanskih gimnazijah je iz klasične dobe povzel estetsko-jezikovni studij in kritično-historično vedo, a obema je postavil za osnovo krščanstvo. Latinščina in grščina sta bila (predvsem seveda latinščina!) cerkvena, uradna in diplomatska jezika vsega evropskega kulturnega zapada, zato sta bila tudi glavna predmeta v gimnazijah. Nasploh so se v srednjem veku učili v njih takozvanih sedem svobodnih ved — gramatiko, sintakso, poetiko, aritmetiko, geometrijo in glasbo, — a vsem je bila osnova božja veda, kraljica vseh ved — teologija.

In prav enak ustroj srednjega šolstva so v 16. stoletju prevzeli jezuitje. Tudi njihove gimnazije so imele predvsem namen, vzgojiti dobro, popolno duhovščino, laika pa izobraziti tako, da bo vedno in povsod dajal teologom prvo mesto. Vzore svojim šolam so jezuitje iskali med grškimi in cerkvenimi filozofi in pedagogi. Tako so se oprijeli Aristotelovega filozofskega nazora, kot ekseget jim je bil vzor Hieronymus, v dogmatiki pa jim je bil učitelj sv. Tomaž Akvinski.

Jezuitsko šolstvo je uredil „*Ratio studiorum*“, načrt, ki je izšel 1548, a bil izpopolnjen 1599 in 1616. Ta načrt je delil gimnazijske studije v dva dela: *Studia inferiora* (nižja gimnazijal), ki so obsegala prve štiri ali prvih pet gimnazijskih razredov. Prva stopnja se je zvala *Grammatica*, ki je trajala tri leta: prvi razred se je imenoval *Principia* (začetek), drugi *Rudimentum* (tudi še začetniški razred), tretji *Syntaxis* (skladnja). Druga stopnja je trajala eno leto, imenovali so jo *Humanitas* ali včasih že *Poetica*. Tretja stopnja, četrti ali peti razred, pa je bila *Rhetorica*. Oba višja razreda nižje gimnazije so zvali s skupnim imenom *Humanitas*. Drugi del gimnazijskih let so obsegala *Studia superiora*. To je bil studij

filozofije (dve leti!) in pa teologija (štiri leta). Filozofijo so imenovali kasneje **licej** (in tudi *Humanitas*!), teologijo pa **Collegium**.

Jezuitje so po tem takem dajali prednost duhovnim vedam, realije so zavzele male pri njih docela podrejeno mesto. Saj je znano, da so poučevali le nekaj fizike in matematike. Sicer je pa to razumljivo, saj je bil njihov namen v glavnem ta, da so nudili svojim učencem priliko, da postanejo spretni govorniki in dialektiki. Kot pri Grkih so bila tudi pri jezuitih tekmovanja (*aemulatio*) med učenci: naboljši so dobivali primerna darila. Že zgoraj smo videli, da so od jezuitov sprejeli humanisti po romanskih deželah za višjo gimnazijo naziv kolegij, po germanskih pa licej, in deloma tudi seminar.

Po humanističnih in jezuitskih gimnazijah pa je ob početku 17. stoletja, zlasti v dobi tridesetletne vojne (1618 — 1648) srednje šolstvo zelo zamrlo. Nanovo je vzcvetelo po vestfalskem miru 1648, ki je zaključil to vojno. Tedaj pa se že pojavita dve smeri: stara teološka in nova realna (Leibnitz!) To so bile **protestantovske** in **katoliške** gimnazije, ki so se razvile — prve kot druge — v humanistične in realne, ki so bile prav za prav realke. Odslej so humanistične gimnazije gojile vede iz preteklosti, vzgajale so zlasti znanstvenike, učenjake, medtem ko so bile realke usmerjene v tedanje čase in bile priljubljene zlasti plemstvu in meščanstvu. Kaj kmalu se je porodila še tretja smer: sreda med obema tipoma, realna gimnazija v našem pomenu besede. V splošnem so v 17. in v prvi polovici 18. stoletja v katoliški deželah prevladovale humanistične (ali še celó jezuitske) gimnazije, v protestantskih pokrajinah pa so se vedno bolj in bolj modernizirale. To modernizacijo sta zlasti pospešila pedagoga **Pestalozzi** in **Herbart**, ki sta vodila srednješolski studij v novo stvarnost.

Moderna gimnazija je pa nastala v drugi polovici 18. stoletja, v dobi prosvetljenstva, racionalizma, jožefinizma. Prosvetljenstvo je namreč razpustilo večino samostanov, med njimi tudi jezuitske — in gimnazijo tudi v katoliških deželah podpržavilo. Nova državna gimnazija je imela sprva šest razredov: prvi, drugi in tretji razred so zvali gramatika, četrtega sintaksa, petega poetika in šestega retorika. V teh razredih so poučevali verouk, latinščino, grščino, zemljepis, zgodovino in matematiko. Latinščina in grščina sta postajali vedno manj pomembni, kajti že 1740 so zamenjali klasične pesnike in pisatelje s studijem sv. pisma in pozno latinskih cerkvenih očetov.

Sedmi in osmi gimnazijski razred sta pa tvorila licej. V sedmem razredu so poučevali logiko, v osmem psihologijo. Tretji licejski razred je bil že del vseučilišča, zval se je estetika. Bila je potrebna za studij prava in medicine, medtem ko je k studiju bogoslovja mogel stopiti dijak že z drugim letnikom liceja. Vse tri licejske letnike so kratko imenovali filozofija. Tako je bilo pri nas od prosvetljene dobe pa tja do srede 19. stoletja (1849). Pouk je bil latinski in nemški. V državno gimnazijo so vpeljali 1788 obvezen zrelostni izpit (*matur*o).

Ljubljanski licej je imel zase zopet tri oddelke: teološkega, medicinsko-kirurškega in filozofskega. Vsak od treh oddelkov je imel svojega ravnatelja, ves licej pa še posebej rektorja. To je bila torej že univerza.

V ta avstrijski šolski ustroj je za kratko dobo treh let 1810 — 1813 posegel francoski ustroj srednje šole. Takrat je imela gimnazija le štiri razrede. Tako po reokupaciji naših krajev 1813 je bil zopet uveden prejšnji sistem.

Za profesorja na tedanji šoli so bili tedaj predpisi in pogoji mnogo milejši od današnjih, kajti konkurzni izpit za srednješolskega profesorja je mogel na-

praviti že absolvent drugega letnika filozofije, po naše torej že maturant. Profesor humanitete (n. pr. Matija Čop!) je na višji gimnaziji poučeval latinščino, grščino, zemljepis, zgodovino in matematiko, torej vse predmete razen verouka. Iz tega vidimo, da še ni bil v veljavi sistem strokovnih učiteljev. Leta 1816. so uvedli razrede v današnjem smislu, medtem ko so bili prej učenci razdeljeni v skupine po predmetih. Leta 1837. so za gimnazijski studij ustalili sistem šestih razredov z nazivi prima, secunda, terca, quarta, quinta in sexta. Prve tri so trajale po eno leto, naslednje tri po dve leti, vsa gimnazija torej polnih devet let. Glavne spremembe pa so se v Avstriji zgodile 1849 in 1854. Te reforme, ki so v glavnem delo naučnega ministra grofa Leona Thuna po Bonitzu in Eksnerju, so dale Avstriji gimnazijo po zgledu nemških srednjih šol: osem razredov, zrelostni izpit, razrede in razrednike, predmetnik že skoro v današnjem obsegu, realke in humanistične gimnazije. Pravi tip realne gimnazije pa se je rodil 1892, a se po Avstriji ni kaj razširil: tu so se obdržale v večini humanistične. V Jugoslaviji pa se je z reformo 1921 pospešil tip realne gimnazije, ki imajo le v višji šoli realčne oddelke, humanistične ali klasične, kakor jih zdaj imenujemo, pa so reducirane na minimum.

ŠTEFAN GOMILSKI:

IRONIJA USODE

Osmošolec Joža, ki je mislil samo, kako bo za zeleno mizo in se sicer ni brigal za malenkosti, je tisti dan oblekel popolnoma novo črno obleko, kajti treba je tudi na zunaj pokazati, da si maturant. Skrbno jo je oblačil, devetkrat je nato pregledal, če je vse v redu: kravata, šimi robček, gumbi, frizura, čevlji . . . Pol ure se je nato obračal pred ogledalom sem in tja, na desni peti in levih prstih, pa spet na levi peti in desnih prstih, krilil je z rokami, privzdigoval lakti, napenjal prsi, počepal, sploh pretelovadil je vso tisto prosto vajo, ki jo pretelovadi tudi vsak otrok, ko dobi novo obleko. Seveda je maturant Joža dodal marsikaj iz svoje domišljije, ki je bila pripravljena, da prejme zrelostni patent in se torej ni smela ozirati na malenkosti.

Maturant Joža je zapustil po temeljitem pregledu svoje obleke stanovanje v drugem nadstropju in se samozavestno spustil po stopnicah navzdol. Hodil je, kakor da bi imel kole namesto nog. Kajti če bi skrčil kolena, bi se krasno zlikane hlače lahko zmečkale. In tisti zlikani rob na hlačah, ki je bil tako oster, da bi se človek lahko urezal ob njem, je bila vendar izmed tistih malenkosti, ki so izgubile vso veljavo spričo resnega časa velike mature.

Srečno je priropotal v vežo. Zavedal se je važnosti dne, zato je še enkrat z roko otipal kravato, se ozrl po šimi robčku, pogledal navzdol po hlačah, ki so padale v veličastnih strminah proti čevljem, tako da jih je bil celo sam maturant Joža vesel.

Samozavestno je hodil nato po ulicah, segel zdaj pa zdaj pod vrat in otipaval kravato, če dobro drži. Žepno ogledalce je pustil doma, ker je bilo nepotrebna malenkost spričo prevažne in prevzvišene mature.

Pa je maturant Joža važnemu času primerno predel tudi svoje misli. Pred njegovim duhom so defilirala vsa leta, ki jih je prebil v šolskih klopeh. Ni se

več vsega natanko spominjal. Posebno dogodki iz nižje gimnazije so bili samo še fragmenti. Najbolj je hranil v spominu peto šolo, ki je vstajala pred njim kakor slika iz romana. Zaljubljen je bil takrat in pesmi je pisal vse dni in noči, za slovenske naloge je pisal samo pesmi in tudi podatke matematičnih nalog bi skoraj zrinil v verze, čeprav se mu rezultati niso hoteli preveč čisto rimati.

„Nor sem bil takrat,“ je pomislil in se pomilovalno nasmehnil. Pomislite! Maturant Joža se je pomilovalno nasmehnil svoji peti šoli; znamenje, da je pač ob koncu osme že zrel mož, ki svojo zrelost na zuaj kaže tudi pod nosom.

„Hvala Bogu,“ je govoril gospod maturant samemu sebi. „Hvala Bogu, da je vse tisto že zdavnaj za menoj in da sem že precej bolj pameten od petošolca. No da, pesmi sem že požgal, tiste otročje pesmi brez smisla in vrednosti. Ko bi se mogel še tega spomina iznebiti!“

Spet je z elegantno študentovsko kretnjo segel pod vrat in potipal, ali je kravata še v pravilnem položaju. In spet je mislil dalje in pregledoval svoja dijaška leta, ker tak pregled je za maturanta vsekakor važen in pokaže tudi na zunaj, da zna maturant že s kritičnim očesom gledati na življenje . . .

Velik rdeč nagelj je dobil maturant Joža od sošolke, kakor je to stara navada. Ponosno je napel svoje prsi, ko mu ga je pripenjala. Nagelj! Brez njega si maturanta niti misliti ne moreš. Zakaj torej Joža ne bi bil ponosen nanj? Svečano se je pozibaval nagelj na suknji. Ni čuda, da je Joža pozabil na vse drugo, celo na svoj curriculum vitae in na kravato, in je samo škilil tja na levo stran prsi, kjer je bil pritrjen nagelj.

In se mu je matura zazdela še veliko bolj važna stvar, kakor je na primer to, da obuješ čevelj na pravo nogo, da te ne žuli. Ponosno je hodil po mestu, kakor da bi bil ves svet njegov.

Množica črnooblečenih kolegov, ki nosijo vsi velike rdeče nageljue, prav take kot on, in so vsi tako neizmerno ponosni in veličastveni.

To je bil prizor, kakršnega bi maturant Joža gledal celo življenje in bi še v smrtni uri privzdignil suknjo in podihal nagelj — oj, nageljček rdeč! Velik pesnik bi hotel biti, da bi v veličastni odi popisal in opel vso to krasoto, nad vse zemeljsko študentovstvo vzvišeno . . .

In se je maturant Joža spomnil, da je bil nekoč tam doli v peti pesnik, pred razredom priznan in patentiran pesnik, in da mu je od takrat še najbrž ostalo kaj pesniške krvi.

Matura! Krasno odo bi napisal o njej!

Doživetje ob maturi! To bi bila lirična pesem, posebne vrste lirična. Neka realna lirika bi bila to, realna, kakor je tudi matura nekaj tako prebridko realnega. Noben pesnik še dozda ni iznašel take lirike. Nevenljivo zaslugo bi si zato pridobil maturant Joža za ubogi slovenski narod in za širni človeški rod.

Maturant Joža je prišel domov poln veličastnih čustev. Oda in realna lirika mu nista hoteli iz glave. Najrazličnejši verzi so premetavali kozolce v njegovih možganih, se mešali in grozili, da eksplodirajo.

Pa se je maturant Joža spomnil, da se je nekoč pri fiziki učil nekaj o varnostni zaklopki.

„Krasna domislica!“ Joža se je zadovoljno smejal. „Pa dajmo varnostno zaklopko nekoliko odpreti. Ni treba dosti, samo malo, toliko, da se bo preobilica verzov izlila na papir in bom imel potem vsaj pred njimi mir.“

Sedel je za mizo, še enkrat pogledal po nageljni, ki se mu je smejal na prsih, nato pa je pisal in pisal. Le tu in tam se mu je nekoliko ustavilo, pa si je znal pomagati. S topim koncem svinčnika se je močno počohal za ušesom — in v možganih se je spočela nova modrost.

In ko je dopisal, je stopil pred ogledalo, da bi še enkrat videl, kakšen je bil tistikrat, ko je prvič javno nastopil kot maturant z rdečim nageljnom na prsih. Pa se je nemalo ustrašil, ko je zagledal v steklu svojo podobo. Izpod vratu je visela kravata, prav tista je bila, ki jo je zjutraj zavezal, toda — moj Bog, saj ni mogoče — brez njegove vednosti se je zasukala na stran in tako jo je nosil morda v najbolj svečanih trenutkih. In ko je vendar tako pazil nanjo . . .

Šel je poln bridkih misli proti mizi, da bi ob svojih verzih pozabil na nesrečno kravato. Bral je še enkrat in še enkrat, da bi se zatrdno prepričal, če so verzji res njegovi. Njegovi so bili, toda —

Pesem, odo o maturi je hotel napisati, pa je napisal pesem podoknico o rdečih nageljnih. . . .

In ugotovil je, da je preveč odprl varnostno zaklopko. . .

ZMAGO ZORMAN :

MICKA

Še nekaj rdečih jagod odrta in jih dene na vrh borovnic, potem pa gre. Po tejle poti prav previdno stopa; včeraj je tukajle vse borovnice prevrnila. Že prej je pa padla in se po kolenih in komolcih potolkla. Še zdaj se ji pozna. Za te korenine bo pa nekje sekuro dobila, da jih bo posekala. Že nekajkrat je z nogo zadela óbnje.

Tukajle je imel onegav Nacek lani čmrlje. Opoldne je ostala sama v gozdu in čmrljem polizala vso strd. Pa jo je eden na jezik pičil. Kakšen je bil jezik! Kot bi imela gobo v ustih. In kako je govorila. Pa jesti ni mogla nič. Samo pila je. O, pa je bilo kmalu dobro.

Tamle je pa zadnjič pod praprotjo pet jurčkov skupaj našla. Potem je še ves teden vsako jutro hodila gledat, pa ni bilo nič več.

Na tistemle hrastu so pa sršeni. Pravijo, da sršen zelo zelo piči. Tako kakor devet osá. In osa tako kakor devet čmrljev. Pa že čmrlj hudo piči. Micka še ni pozabila, kako ji je jezik otekel. No, pa čmrlje še upa dražiti, sršenov pa ne. Mama je pravila, da so morali nekoč — Micka ne ve kdaj; mama ve — Sednjekovega Janezka k dohtarju peljati, ker ga je sršen pičil. Pa jih ni dražil, samo mimo je šel. Kaj bi bilo šele, če bi jih dražil. Gotovo bi umrl. Zato, pravi mama, sršenov ne sme dražiti. Pa tudi lepo ni. Učiteljica je huda, če zve kaj takega. Kovačev Blaž je bil lani zaprt zaradi tega. Saj je prav, da je bil. Je zelo hudoben. V nedeljo je Micko za kite po tleh vlekel. O, pa ga bo že mama natepla, ko se

pozdravi. Če ga mama ne bo, ga bo pa Ivan. Potem ko bo velik in močan. Mama pravi, da bo Ivan zelo močan. Tako bo močan, kot je bil oče. Micka nič ne ve, da je kdaj imela očeta. Pri Jelšarju ga imajo še, za njenega pa pravijo, da je umrl. Imela ga torej je. Saj vsak večer molijo zanj. „Pa še za rajnega ata,“ pravi mama in Micka in Ivan molita potem očenaš.

Zdaj mora pa Micka že hiteti. Je pozna. Sonce je že nizko. Kokoši mora spraviti v hlev, mama jih ne more. Noga jo boli pa ne more tekati za njimi in jih loviti. Ivana ni doma. Po gobe je šel. Saj dobil jih ne bo nič. Jih tudi ne išče. Samo po drevju pleza in za gnezdi stika. Zmeraj ima glavo navzgor obrnjeno. Kot pivka, pravi mama. Pa mama je rekla, da bo nekoč na tla padel in si nogo zlomil, če ne bo še kaj hujšega. Z Micko ga mama ne pusti, ker se potem samo prepirata. Micka je sama bolj pridna. Ivan pa tako ni za nobeno rabo. Če mu mama kaj reče, takoj začne tožiti, kako ga glava boli ali kako ga po ušesih trga ali kaj drugega. Zmeraj ga kaj boli. Mama pravi, da ga še tisto boli, česar nima. Micka je bolj pridna. Vsak dan nabere borovnic, da je kaj. Prodaja jih. Stacunar jih jemlje najrajši od nje, ker najlepše nabere. Vsak dan jih mu nese. Danes jih ima posebno veliko, ker opoldne ni šla nič domov. Bog ve, koliko bo dobila. Že od dveh dni je na dolgu.

Poglej no, kaj pa tamle nekdo žene? Kaj bi bilo? Pa menda ja niso koze? Ah, so! Mama bi tako rada eno imela. „Da bi le kozo imeli!“ pravi. Potem bi imeli menda mleko in sir. Micka bo šla mami praviti, da lahko kozo kupi, če hoče. Bog ve, kakšne so koze... Gledat bi šla, pa se boji. Čakaj, tamle za Mežnarjevo ograjo bo na varnem.

Micka opazuje koze. Mežnar tudi eno kupuje. Bog ve, po čim so. Takele koze ne morejo biti drage.

„Se kovača primakni, pa bo tvoja!“ pravi gorjanec, ki koze prodaja.

„Za takole kozo jih je pa deset pač dosti,“ ugovarja Mežnar.

„Naj bo pa tako: vsak za pol naj se omeči,“ mešetari drugi gorjanec.

„Pa naj bo! Da je le kupčija!“ se onegavi prvi.

„Draga je,“ pravi Mežnar, plača in odžene kozo domov.

Kakšna je koza! Pa brado ima! Micka ni videla še nobene koze tako od blizu. Le kje ima vime? No, tiš! Že mama ve.

„Ali boste še dolgo tukaj?“ Micka boječe vpraša gorjanca.

„Danes pa celo noč. Kaj boš kozo kupila?“

Micko je sram. Borovnice vzame in gre. —

Pa pride kmalu nazaj. V roki stiska dvajsetak. In v drugi še enega. Hodi pa tako, kot bi bil ves svet njen.

„Kozo bom kupila.“

Gorjanca jo debelo gledata, kot da bi ne imela ušes.

„Kozo bom kupila,“ ponovi Micka. Že ve, katero bo vzela. Najrajši bi imela tole malo, ta ima gotovo malo mleka. Tistale velika ga ima pa gotovo toliko, da ga bo mama še prodala lahko. Saj ga Prinčevi tudi prodajajo, ker imajo velike krave.

„Tole bom vzela.“

Gorjanca se smejeta. Micko je sram, solzne oči ima.

„Saj imam denar.“

Gorjanca ne verjameta. Micka joka.

„Zakaj ti bo koza?“

„Mama jo bodo molzli.“

„Kje pa so tvoja mama?“

„Bolni so. Noga jih boli.“

„Ali imaš mamo kaj rada?“

Tega pa Micka ne razume. Da jo kaj takega vprašata! Nič jima ne odgovori, le jok jo trese. — „Koliko imaš denarja?“

Micka pokaže. — — —

„Na, tole lahko vzameš. Majhna je, pa bo zrasla. Saj imam izgubo, pa da je le kupčija.“

Micka nič več ne joka. Kot bi odrezal, so nehale teči solze.

„No, takole napravi, da bo šla s teboj.“ —

Kako je tale koza lepa. Majhna je, pa bo zrasla. Saj je Micka tudi majhna, čisto majhna — komaj toliko velika, kot je štruca dolga, tista, ki pri štacurnarju dinar stane, pravi mama. Zdaj je pa že velika. Pa bo koza tudi kmalu velika.

Le kaj bo mama rekla. To bo vesela. Gotovo bo pozabila, da jo noga boli in bo kar poskočila. Potem jo bo pa pomolzla in zvečer bodo jedli že mleko.

In ljudje! Samo o Micki bodo govorili! „Kako ima Micka mamo rada! Kaj že veste?“ bodo dejali. „Kako je pridna, pa še tako majhna!“ jo bodo hvalili.

Kako čuden glas ima tale koza. Bog ve, kaj bi rada. Morebiti pa joka. Ali pa je tako vesela, ker gre z Micko. Seveda je vesela, saj kar skače.

Vsi ljudje gledajo za Micko. Vsi govorijo le o njej in njeni kozi. Le kje jo je dobila, ugibljejo. Pa bi jim Micka nad vse rada povedala, kje jo je dobila! Kupila jo je! Pridna je bila, za kozo je zaslužila.

„Kje si jo pa dobila?“ — Micka je tako zaverovana v svoje misli, da nič ne sliši. — „Kje si kozo dobila, pravim,“ ponovi Dragarica.

„Kupila sem jo!“

„Pa tako majhno! Zakaj pa ti bo?“

„Mama jo bodo molzli. Mleko bomo imeli.“ Micki se kar samo smeje.

„Takole majhne pa že ne bodo molzli. Bodo morali še precej dolgo čakati!“

Micka ne verjame. Dragarica ji je nevoščljiva pa jo draži. Le zakaj so ljudje tako nevoščljivi. Pozimi je šla Micka v mamini ogrinjalki v šolo. Otroci so se norčevali iz nje in jo za ogrinjalko vlekli. Micka je pri Jokala domov. Mama pa je dejala: „Kaj boš jokala! Nevoščljivi so, zato nagajajo. Le povej jim!“ In Micka je povedala, kakor je mama naročila. Potem pa niso nič več nagajali. Micka poskusi to tudi zdaj: obrne se in zavpije za Dragarico:

„Nevoščljivi ste, zato pravite!“

Ojej, koza je ušla! Kaj bo pa zdaj? Micko kar duši v grlu. Ne more vpiti, ne more jokati, tudi solz nima. Le grgranje ji uhaja iz grla. No, pa je že dobro. Sed. njekov Janezek je kozo obdržal.

„Ta koza ni zanič! Poglej, še repa nima! Koliko si pa dala zánjo?“

„Ti si ji rep odtrgal. Prej ga je imela. Le počakaj, bom že mami povedala!“

Micka je že vsa v solzah. Janezek jo tolaži.

„Poglej, saj ji nič kri ne teče. Če bi ji rep odtrgal, bi ji kri tekla.“

Potem je pa dobro. Micka gre s kozo naprej.

Doma je. To bo mama vesela. Le kje je? Da bi le Micke ne zapazila prekmalu. Kaj pa, če bi kozo skrila? —

„Kod pa hodiš, da te od nobene strani ni.“ jo prestraši mama.

„Mama, kozo sem kupila. Kar mlest jo pojdite! Jaz sem že lačna. Rada bi mleko ali pa sir, kar boste namolzli.“ — Taka je Micka in mama jo ima rada.

MOJSTRA

„Kaj je novega?“ — „Kar ni starega!“

„In kaj ni starega?“ — „Kar je novega!“

Po tem zánju običajnem uvodu sta se gospod Prvi in gospod Drugi pozdravila.

„Klanjam se, veleccenjeni gospod!“ — „O, se lomim do tal in po možnosti čez!“

Zdaj šele sta si podala roki:

„Kako, kako?“ — „Tako, tako! Dobro, kadar ni slabo! In vi, gospod?“ —

„Bo pri meni prav tako!“

Na ta vprašanja in odgovore sta se spoštovana gospoda pogledala od tal pa do vrh klobuka. In je mislil gospod Prvi o gospodu Drugem tako slabo kakor gospod Drugi o Prvem.

Sicer sta bila pa gospoda ustvarjena kot nalašč drug za drugega, to je: Prvi za občevanje z Drugim in Drugi, da dela družbo Prvemu. Poleg sličnih si zunanosti je oba gospoda družilo še tole: sleherni od obeh je bil kleparski mojster, a drug drugemu nista delala nikake konkurence, ker sta bila že oba okroglo deset let brez dela, v tem brezdelju pa sta se preživljala z žulji svojih žen.

Ko sta se gospoda ogledala in se prepričala, da se njuna zunanost že nekaj let ni spremenila, sta si vnovič stisnili roki:

„Pozdravljen! Že od zadnjič se nisva videla!“ — „Da, res je! Pozdravljen!“

Gospoda sta tako dopolnila število svojih posebnosti in se začela meniti o vajencih, ki jih nimata.

„Moji se zdaj že sami uče,“ je zatrdil gospod Prvi. In gospod Drugi je na dolgo razlagal gospodu Prvem, kako poučuje svoje vajence v stroki, za katero je ves navdušen, ki jo že deset let sem občuduje. Nekaj se pač mora vedno govoriti in če drugega ni, mora človek pač mlatiti prazno slamo, da ni brez dela in da se ga ne poloti dolgočasje.

„Že sinoči sem vse pripravil in to mi je danes kaj prav prišlo, ker bi sicer ob desetih še ne bila v Šiški,“ je modroval gospod Drugi.

„Da, da, da! Mene je žena danes pozabila poklicati, sam sem se pa precej pozno zbudil, ker sem sinoči dolgo v noč pripravljaj.“

Pogovarjala sta se potem o stvareh, ki bi jih rada, pa jih slučajno nimata, hvalila drug pred drugim vsak svojo ženo in se takoj nato jezila na žene drugih.

V tej jezi sta se spomnila cigar. Gledala sta okrog sebe, da bi ugledala kje kako trafiko. Medtem pa, ko sta gledala okrog sebe, sta pozabila, kaj prav za prav hočeta. Ker odgovora ni vedel niti Prvi niti Drugi, sta z združenimi močmi premagovala pot proti Šmarni gori. —

„Dvajset hval Bogu!“ sta enoglasno zapela, ko sta srečna in zdrava prišla do Št. Vida. „Pol pota bo kmalu za nama!“ Bila sta tako neizrečno vesela, da bi kar poskakovala, če bi ju ne bilo sram. Tako pa sta šla v gostilno in izpila vsak četrtno vina, nekoliko še posedela — češ, boljši je en sam počitek kakor pa sto težkih del — in točno opoldne nadaljevala pot.

Kotalila sta se po šentviškem klancu in se v opoldanski vročini tolažila, da je polovica poti že za njima in da bosta kar kmalu ob vznožju — potem pa še pol ure — če se prav cela ura računa — in na vrhu bosta.

Pa sta še v isti sapi sklenila, da na vrh ne bosta hodila. Saj verjameta, da je na vrhu lepo, ker je pač bolje verjeti kakor iti gledat.

Hodila sta in hodila, pa zdelo se jima je, da se Šmarna gora vedno bolj odmika. „Pa ne, da bi bilo temu vzrok gibanje zemlje,“ se je spomnil gospod Prvi in po daljšem modrovanju sta dognala, da je tako. Jezilo ju je — a kaj sta hotela!

„Do vznožja morava priti, pa če bi gnojne vile padale z neba, da bi le ne z roglji naprej,“ je pribil gospod Drugi.

Pa sta le prišla do vznožja. Niti cele ure nista porabila za to. Ogledovala sta goro in se veselila, da ne bosta šla gor, ker gora ni nora; nor je tisti, ki gre gor.

„Naš oče so mi večkrat zabičevali: „Goro glej od spodaj, gostilno od zunaj, cerkev pa od znotraj! Pravili so, da je to zlat nauk za vsakogar.“

Gospoda sta gori pokazala hrbte in onstran mostu oba hkrati zavila na levo, tja, kjer „Bog roko ven moli“.

„Mojmuš, hitro prinesite vina! Jaz znam francoski. Apportez un litre!“

„In jaz znam nemški in italijanski. Eins, zwei, drei litrov! Portate uno, due, tre litrov! Hitro, hitro!“

„Koliko gospoda?“

„Mojmuš, mar nisem vedel, da tukaj razumejo samo kranjsko. To so kmetavsi! Jaz pa znam celo romunsko šteti: un, doj, tri, patru, činč, šasa, šapti, opti, novo, zeč, unsprezeč, dojzeč, patruzeč . . . Mojmuš, mar vi znate kaj takega?“

„Tega pa ne znam!“ je bila gostilničarka ponižna. Prinesla je, kolikor sta zahtevala, in dejala:

„Payez — moi!“

„O, poglej, saj gospa tudi nekaj znajo. Kakšen jezik je pa to?“

„To je pa angleški!“

Ljubljanska gospoda sta se čutila strašno osramočena, hitro sta popila in šla.

Zdaj so se zdele noge gospodoma nad vse lahke. Kar hitro sta bila v St. Vidu in tam sta se šla spet napajati. V gostilni so se hoteli iz gospodov norčevati, tadva sta se postavila za svojo ljubljansko čast z vso silo in jo v veliki meri tudi dosegla: odnesli so ju na cesto. — — —

Gospoda Prvi in Drugi sama ne vesta dobro, po kakih ovinkih sta zašla pred nebotačnik. Tu je eden gospodov ob merjenju hodnika zadel v ogal visoke hiše. Drugi gospod je pogledal navzgor in zazdelo se mu je, da se je nebotačnik zamažal in da se proti njima nagiba. Opozoril je tovariša na nevarnost in oba sta tekla, kolikor so jima dale noge. Gospod Prvi pa je zaostal in vpil nad Drugim, naj počaka. Vpitje je slišal policaj in vprašal, kaj je Drugi naredil hudega. Prvi je jecljaje odgovoril:

„Saj sva bila oba!“

„A tako, oba sta bila!“ se je policaj razjezil in ju povabil s seboj. Skrušena in v strahu, da se nebotačnik zruši nánju, sta gospod Prvi in gospod Drugi stopala za policajem.

Strahu pred smrtjo pod nebotačnikovimi razvalinami sta se otesla šele, ko sta ričet zagledala pred seboj.

DROBNE SLIKE

1.

Nekoč sem videl otroka, ki mu je umrla mati.

„Si zelo ljubil svojo mater?“ sem ga vprašal.

Molčal je. Ni mi odgovoril. Le njegov pogled je pričal mesto besed.

„Zelo si žalosten, kajne?“

„O, ljubi Bog je vzel mamico, da bo pri njem prosila zame,“ je tožno in napol veselo odvrnil deček . . .

To je vera. Ali sem jaz še otrok?

2.

Zivim samotno življenje. Želim si tihih ur oddiha in mnogokrat čutim osamelost ko temno bolečino s svoji duši. Vendar ljubim samoto. Gledam nebo, zemljo, vse, kar je krog mene. Veselost, me prevzema ob teh pogledih. O nisem tako sam! Čutim rast, ki polje v vsem živem. Strmim za ptico, ki leta visoko v zraku. Pogledi mi hite za oblaki, za soncem, ki tone za gore. Krvavordeča zarja me opaja s sladko omamo. In zvezde večerne! Koliko sanj sem že prejel od njih. Koliko svetlih trenutkov mi je usula noč v mračni čas osamelosti. Kdo jih prešteje? — O mila samota!

3.

Zapel bi himno visoko naravi, ki jo ljubim. Zapel bi pesem noči, ki jo šume temni bori in jim odpeva jelševje v gozdu. Zapel bi tožbo breze sredi travnikov in šepet mesečine na njenih listih. Pel bi pesem oblakov, preko neba hitečih. Pel bi o skrivnostih vil in kraljičin zakletih.

Veter mi šumi v pozdrav in zapel bi njegovo pesem, tiho, mehko, ko pihlja čez livade. Zapel bi temno in grozeče, ko udarja v vrtincih preko polj.

Zapel bi pesem svoje ranjene duše, da bi ostrmeli, in veter bi onemel in začuden obstal . . .

4.

Snežilo je. Sneg je padal v debelih kosmih. Veje dreves so se uklanjale pod težo snežnih krp. Bežni vetrc jih je zaganjal ob moje okno. Bil je to rahel, božajoč dotik, ko da bi nežna roka drsela preko stekla.

V izbi je bilo hladno. Ogenj v peči je pojema.

Tako sem bil zasanjan v svoje misli, da nisem opazil bolne matere, ki se je dvignila na postelji in me opazovala.

„Sin moj,“ je slednjič poklicala s svojim slabotnim, a vendar toplo donečim glasom. Vzdrnil sem se, pristopil k nji in se zastrmel v njen obraz, ki je sijal v mehki rdečici. V očeh pa je tlel nov, živ ogenj, ki ga dotlej nikoli nisem opazil.

„Mati,“ sem skoraj zaječal in se tesno primaknil k nji. Njena roka je zavalovila po mojih laseh. Videl sem njen svetli smehlaj veselja. — Ozdravela je! — mi je veselo udarilo v dušo in mehka toplota se mi je razlila preko srca.

Kdo je čul plakati noč?

Mesec se je skrila za oblake in zvezde so ko mrtve sijale na zemljo.

Bila je noč teme in groze — noč pred smrtjo.

Temne pošasti so se podile po nebu in se valile kdo ve kam. To niso bili oblaki, ampak temneče sence, ki so dihale hlad in mraz.

Hodil sem po polju mimo travnikov in logov in mrak me je žgal v dno duše.

O, čul sem takrat plakati noč in težka bol je legla ko mrtva senca na moje srce.

6.

Gozd odpeva mojim mislim, ki ko nežne strune pojo o daljni sreči.

Zdaj je tu pomlad. Slavec prepeva v logu in mesečina mu tke svetle sanje v njegove pesmi. Moja duša je polna njegovih zvokov in srce je prežeto toplih čarov pomladnih noči.

Nebo je posejano z jasnimi zvezdami. Utrnila se je ena izmed nešteti. Blesteča je pala v globino vsemirja. Njen blesk pa je utonil vame in v sebi čutim ogenj daljnih svetov.

Polnoč je dahnila preko vrtov. Boječe mi je zakoprnelo srce nekam daleč . . .

A gozd šumi in v svoji samoti čakam samo jutra.

7.

Moj dom so širni travniki in cvetoča polja v soncu. Cvetne livade in senčni logi, tihi gozdi s svojim somrakom, z žuborečimi studenci in mehki mahovi. Moj dom so ozke steze, široka pota in bele ceste, v vse dalje vodeče.

Nebo je nad mano in mrak je moj prijatelj. In hodim ves srečen in sanjam in moje sanje dehte in njih vonj je večni.

O, ve li kdo za moje tihe sprehode? Ob njih se mi razodeva lepota in srce ječi pod njeno težo.

JELKA :

V MRAKU

Tiho se sonce nagiba k zatonu,
tiho gre;
tam lipe, že vse v cvetju,
opojno dehte.

V grmovju ptič uspavanko
žvrgoli,
preko zelene trate
potok pritajeno žubori.

Zarja rdeča blede in ugaša
nad goró,
črne sence se zgrinjajo
nad vodó...

O, kako mi v ta tihi večer
duša koprne,
rada bi daleč za zarjo,
a srce drhti in se boji . . .

KLIMPIADA

- Strašno! Kakšen obraz naredil pri tem je Matija!
Misli je menda, da ga zasmehuje nesrečnež iz zlobe;
niti sanjalo se ni vladarju visocga katedra,
kaj da je vzrok, da zinil je Hektor tako nesmisel.
310. Brado privzdignil, očala potegnil na konec je nosa,
grdo pogledal junaka ter rekel krilate besede:
„Nikolaus? Gar keine Spor! Met mer zo spassen
rate ech Ehnen necht mehr. Jetzt habens schon einen Zweier!“
Kadar s hriba se usuje kamenje težko, v dolino
pada in pada naprej, dokler ne prispeje v ravnico;
plaho pogleda orač na kamenje s hriba leteče,
staviti v bran se ne more, zasuje rodno mu polje.
Kakor kaménje leti, s silo enako zadel je
320. Hektorja govor Matevžev — junak bi skoro omahnil.
„Zweier!“ tega se je bal najbolj „kuridaidalos Hektor“,
toda nemile usode junak spremeniti ne more.
Žalostno glavo povesi in tiho odide spet v šotor.
Razred medtem je malo potihnil — poslušal obsodbo,
ali potem je izbruhnil vihar z odločnim protestom
proti ravnanju vladarja katedra — profoksa Matije.
Najbolj med vsemi je tulil junak na severnem polu,
njega ime že znano je bralcem po mnogih junaštvih,
Spiking, ki prej že sam zagazil je v smolo bil s Freundom,
330. on je prevpil cel tabor junakov z rezkim kričanjem:
„Oče, vi ste en norc, če veste, kaj se to pravi!“
Zbor se junakov je tresel od smeha po takem medklicu,
tudi Klimesch Matevž se je tresel po celem telesu,
bal se je revež grozečih pesti preslavnih junakov.
S tihim glasom naznani, da danes ne bode napisal
dvojke junaku, če drugi obljubijo poslej mirovati.
Grozno tuljenje se dvigne v a—ja razredu kot vedno,
če se junaki želé zahvaliti za kako dobroto
dobremu svojmu profoksu, ki „Čik“ imenuje ga „Gate“,
340. toda nikdo ni mogel ubežati svoji usodi,
dasi sklenil je vsak, da mir bo dal do devetih.
Klimesch, dobri naš starec, razlagati zopet začel je,
pa ga prekinil je Spiking: postalo mu namreč je dolgčas,
hotel je iti na stran, da tam bi se tepel z Urbančkom.
„Was? Rezedenc est besetzt! Es sünd schon mehrere draussen!“
„Bitte, es ist schon Not! Ich kann es nicht mehr ertragen!“
Te je besede izustil junak ter mlo pogledal.
Dobro srce profoksu je ganil z besedo drhtečo.
Komaj pomigne junaku in že je izginil skoz vrata.
350. Kmalu potem se spomni vladar Urbančka s Posavja,
pošlje Težnost za njim, da v razred pripelje junake
Par trenutkov nato se vrne poslanec, a nihče
onih prišel ni z njim, katere je klical Matevžek.

- Vsak se je izgovarjal, da mora ostati še zunaj,
 kajti kdo hodil bi v razred puščobni sedaj med zabavo.
 Zunaj na koncu hodnika postavil je Špiking poleno,
 ki ga podirajo zdaj junaki z lesenim balinčkom —
 lahko umljivo, da nihče ni hotel pustiti zabave!
 Težnost seveda naznani, da kri Urbančku iz nosa
 360. teče kot prej, čeprav ni ne duha ne sluha o krvi.
 Špiking je kmalu metanja bil sit, izmisli si novo:
 peč je odprta, hajdi le v njo! A drugi junaki
 skrili so brž se v stranišča in razne kote hodnika.
 Oni v peči še malo počaka, da bolje bi videl,
 pòtlej pa kavelj železni poišče in zdajci — udari,
 kolikor more; kljuse je majhno, a moč je velika
 kakor pri konju Martina Krpana, zmagalca Brdavs.
 Strašno zapelo je jeklo, kot tolkel bi Zevs na egido,
 kresal iskre iz nje ter vzbujal mogočno grmenje.
 370. Tolkel gotovo ni Hefajst tako, ko je delal orožje
 grškemu junaku Ahilu, kot poje Homer v Iliadi,
 z večjim ropotom razbijal je Špiking z železom po peči.
 Vidno postal je daljši obraz glavarju katedra:
 skremži ga kakor Brdavs, ko stisnil Krpan mu je roko,
 toda premislil se hitro, ker sumil v kosmatih je prsih,
 kaj je ropota vzrok, kdo zdaj razsaja po peči.
 Le en trenutek in že je izginil skoz vrata na prosto,
 skočil je v peč, da bi še zalotil pri delu junaka.
 „Nai ma Dia, sedaj ga ima!“ zakričal je Hektor,
 380. vendar bogovi nesmrtni zmešali so pamet junaku,
 zmotil se je, ker vedel še ni, kaj storil je Špiking.
 Mali junak bil v peči je utihnil ter hitro pobegnil.
 Da za soncem pride nevihta, to vedel je dobro
 in še o pravem času je zbéžal, se skrila za omaro.
 Mislil si je: „Mogoče le pride Klimesch pogledat!“
 Ni se zmotil junak, zares je Matija priletel.
 Dolgo išče zaman, nikogar ne najde več v peči,
 z dolgim nosom odide nazaj med junake sekstance.
 Hrup in krohot iz grl junaških mu udari nasproti,
 390. vse se mu smeje, ker tekkel zastonj je in zbežal pred nosom
 Špiking mu je urednik, ki prej je hrabro razsajal —
 vsakdo privošči smolo profoksu, tovarišu srečo.
 Zunaj skočili so hitro iz kotov ter vsi pohvalili
 mal'ga junaka in njega hrabro zadnje dejanje.
 Špiking pa hotel še ni mirovati in sklenil je nekaj.
 „Ure bo konec,“ začel je junak, „na novo se skrijte,
 jaz pa potrkam na vrata, da zopet priteče pogledat!“
 Komaj izrekel je zadnjo besedo, potolče na vrata.
 Res se ni zmotil, pritekel je starec, a zdaj se oglási
 400. zvonec rešilni v prvem nadstropju. Konec je ure,
 rešen je zdaj porednih sekstancev Klimesch Mattäus.

Epilog.

Morda čudili se boste, da pisal sem tako neumnost, toda povem vam sledeče: Brezdelje je delo rodilo! Kogar sem morda razžalil, ga prosim sedaj oprostila. Upam, da nihče ne bo mi zameril! Sit venia verbis! Prošnjo imam le še eno, da slavni urad policijski — v klopi predzadnji na desni — dela tega ne zapleni ter ga ne nese višji instanci, da ga pregleda, ker ne diši mi preveč, da bi „katekizem“ študiral.

410. On pa, junak Klimpiade, — ohranite večni spomin mu — stari revni trpin — mučenik — requiescat in pace!

LEOPOLD WABRA :

DVE ZGODBE Z JEZERSKEGA

1. Mežnarjeva dogodivščina.

Stari Jakob je bil po celi fari znan kot eden tistih mežnarjev, kateri hodijo o pravem času dan zvonit. Bil je pošten od nog do las, čeprav jih ni imel. Kratko rečeno: užival je sloves dobrega mežnarja. Rekel sem že, da je bil star, torej je že veliko okusil in doživel. Zato ga pazljivo poslušajmo, kaj se mu je nekega jutra, ko je šel dan zvonit, pripetilo.

„Prekopali smo star grob in našli v njem še ohranjeno okostje. Pustili smo ga na robu jame, da ga drugi dan z novo krsto spet zagrebemo. Zvečer sem truden legel, a vendar sem vstal že ob pol treh, da bi šel dan zvonit.

Ko sem se oblekel, sem odprl okno in videl, da se že svita. Prišedši k cerkvi, sem prijel za kljuko na cerkvenih vratih in obrnil ključ. Vse je bilo tiho, le škrtanje stare ključavnice se je slišalo. Vrata so se odprla, vstopil sem v cerkev in zavil proti durim, katere so vodile v stolp. Tudi te so se hreščaje odprle in vzpel sem se po lesenih stopnicah gori v line, kjer je visel zvon. Kmalu sem pri-sopihal do ure; nekaj minut je manjkalo do treh. Še par stopnic in stal sem pri zvonu ter čakal, da odbije ura in bi potem odzvonil. Skozi lino, ki bi bila bolj podobna oknu sem pogledal po okolici ter nazadnje še po pokopališču. V hipu se zdrznem: doli ob grobu se je nekaj premikalo. Gledam, gledam. „Kaj je neki to?“ sem se spraševal ter hotel dognati, kdo je. Tedaj se je vendar neznanec na mojo željo obrnil in videl sem srednje starega moškega v čudnem početju; venomer je obuval nogavico, zdaj na eno, zdaj na drugo nogo. Takoj mi je padla v glavo misel, da je to ponočnjak, pijanček, in da uganja sedaj na tem prostoru sebi podobne norčije. „Le počakaj malo,“ sem si mislil, „tebe se bom pa malo privoščil!“ Toda takoj sem bil drugih misli. Ugibal sem, kaj bo, če grem doli in me napade pijanec, ki ne ve, kaj dela; Sam vrag me je moral ukaniti, da sem iz line zaklical neznanecu: „Hej, ti stara kost pijana, glej, da se mi zgubiš od tod, sicer ti bom preštel vsa rebra!“ Čakal sem, kaj bo mož na grobu sedaj storil. . . . Neznanec se je premaknil z vidno težavo, se obrnil proti meni in rekel: „Še eno zini in videl

boš, kdo zna boljše rebra šteti, ti ali jaz!" Po teh besedah sem začel malo dvomiti nad pijanostjo čudnega neznanca, toda rekel sem si: "Pijanček je vedno pogumen." Zopet sem se mu začel rogati: "Pijanček, slišiš, napiši se lahko drugod, ne ravno tu, kamor ti ne spadaš." Obenem sem se široko zasmel . . . Tedaj je bilo gotovo tudi neznanecu dovolj norčij. Vrgel je jezno stran nogavico, katero je prej neprestano obuval z ene na drugo nogo, ter zavpil: "Videl boš, kdo izmed naju spada sem, jaz ali ti?" Vzpel se je pokonci in začel rasti, rasti . . . Vedno večji je postal, jaz sem od strahu odrevenel in sem se v trenutku pokesal svojega početja. Nič mi ni pomagalo moje javkanje. Neznanec je bil že tako velik, da je segel z roko proti meni ter zagrozil: "Kje si, da si preštejeva rebra?" V tem trenutku sem se spomnil, po kaj sem sploh šel v zvonik. Zazvonil sem. Zadonelo je po vsej fari. Tedaj se je pričel mož nižati in nazadnje je izginil. Ura je bila tri, dan je napočil.

Neznanec, o katerem sem mislil, da je pijanček, je bil prejšnji dan prekopani mrtvec . . .

2. Poslednji lov.

Gromko se je zarežal v vaški krčmi lovec Andrej, ko so mu tovariši povedali, da drugi dan ne bodo šli na lov, ker bo praznik in se ne spodobi, da bi ga preživeli v skalah. "He, -he, -he, -ve reve strahopetne, ha le glej jih, to so lovci!" je zasmehoval Andrej može in se leno stegnil po podu. "Možje, tole vam rečem," je še rekel "kdor gre jutri z menoj, dobi tistega srnjaka, katerega bova počila." Zvedavo je pogledal po lovcih ter zavpil: "No, ali nobeden?" Tedaj je pa vstal Gašparjev Simo in dejal: "Andrej, jaz pojdem!" "Dobro, ob pol štirih se dobiva pri Leskovčevi bukvi ob gozdu," je dodal Andrej ter naročil še bokal vina, da je napil na lovsko srečo. Možje so pa menili, da ta lov ne bo srečen . . .

Bila je že pozna noč, ko sta se gugala Andrej in Simo proti domu. Pri znamenju sta se razšla in Andrej je še zaklical: "Glej, da mi gotovo prideš, sicer ti ne bo Andrej več napival!" "Eh Andrej, zagotovo ti ne obljubim, vino leze v glavo!" je odvrnil Simo. "Hudič, saj vem, da te ne bo! Bo pa kdo drugi prišel," je Andrej še godrnjal in odgugala sta vsak na svoj dom . . .

V Andrejevi izbi je zdrdrala ura, leno se je lovec preobrnil v postelji in preudarjal, ali bi šel na lov ali bi ostal doma. Toda spomnil se je besede, ki jo je sinoči dal, vstal je in se oblekel. Lovska strast ga je gnala . . .

Bilo je še megleno, ko je Andrej stopil iz hiše, tako da je komaj razločil pot. Seveda je bilo krivo tudi vino, ker se Andrej še ni iztreznil. Prišel je do bukve, sedel na parobek in se začel ozirati po okolici. Že je mislil, da bo šel sam v skalovje, ko se je iz grmovja priplazila senca in ga pozdravila: "Andrej, držal sem besedo, pojdiva!" Andrej je odvrnil: "Bog daj srečo Simo! Mož beseda si!" In ne da bi se pobljže pogledala, sta odšla proti skalovju.

Začel se je strm pot in Andrej je dejal: "Pravil si mi, da znaš dobro plezati, zdaj imaš priliko, pokaži!" Simo je molčal ter se gibčno vil med skalovjem in pomagal tudi Andreju pri vzpenjanju. Urno je šlo od skale do skale. "Če bova šla tako hitro naprej, ga bova dobila, še preden bo utegnil pobegniti. Hej Simo, postavil se boš z rogovi!" je laskavo pohvalil Andrej Simovo plezanje.

Ze sta bila pod vrhom v steni, kjer naj bi po Simovi želji počakala. Jelo se je že svetiti in Andrej je lahko razložil, kje pravzaprav je. Rekel je Simu: „Hoj, Simo, potegni me rajši ven, tu sem preveč stisnjen, ne bom videl srnjaka, kdaj bo prišel.“ — „Eh, bodi brez skrbi, dovolj je, ako ga vidim jaz!“ mu je zavpil Simo. Andreju je bilo tesno pri srcu in žal, da je šel s Simom na lov. Tedaj se je pa, videč Andrejev položaj, Simo zasmel: „Ha, ha, le čakaj, Andrej, saj rad čakaš, boš vsaj pomnil, kdaj si šel z menoj na lov, ha, ha, le čakaj, čakaj, čakaj...“

Smeh se je porazgubil v goščavi. Simo je, kakor da bi se v zemljo udril, izginil. „Simo, pomagaj, hoj, Simo!“ je klical Andrej a zastoj...

Odrevenel in naslonjen na skalo je Andrej premišljeval Simovo vedenje, klical na pomoč ter se kesal, da je šel današnji dan na lov.

Zazvonilo je. Jernejev hlapec je šel k maši. Ura je odbila šest. Prišel je do znamenja ter se nehote ozrl na goro. Oko se mu je zapičilo v črno točko na vznožju skalovja. Korak je zastavil tja in kmalu je prišel do plazu. Skočil je k črnemu predmetu, ga prijel in videl, da je Andrejevo truplo. Jeknil je: „Andrej!“ Zraven njega je ležala zlomljena puška ter listič, na katerem je bilo zapisano: „Vsak hip bom strmoglavil, to je moja kazen! Zaslužim jo! Primite Simona, on je kriv moje nesreče! Andrej.“

Jernejev hlapec je potipal Andreja za srce, če je morda še živ. Moral je dognati, da se je Andrej pri lovu ubil.

Toda nekaj se mu je čudno zdelo, namreč Andrejev poziv, naj primejo Simona, da je on kriv njegove smrti. Ni dolgo premišljeval Francelj, — tako je bilo hlapcu ime, — vzel je listič ter šel hitro k župniku z novico o Andrejevi smrti.

Povedal je župniku, da je sinoči Andrej iskal spremljevalca za na lov in da se je Simo odločil, da bo šel z njim; vlekkel ga je plen, ki ju je čakal. „No, dobro, to je vse razumljivo,“ je dejal župnik, „toda na kakšen način je kriv Simo Andrejeve smrti? Najbolje storimo, če vprašamo pri Simovih, kako je z Simonom!“

Župnik in Francelj sta se takoj odpravila k Simovim. Potrkala sta, toda kako sta se začudila, Francelj se je skoro ustrašil, — ko jima je odprl vrata Simo, ki je pravkar iz postelje vstal.

„No, ali ste me prišli klicat na lov ali kaj?“ je Simo radovedno vprašal.

Župnik mu je v odgovor resno rekel: „Povej nam, ob kateri uri si prišel domov?“

„Ho - ho - ho,“ se je zasmel Simo, „kako sem iz krčme prilezel domov, še sedaj ne vem, gospod župnik!“ „Da gospod,“ se je oglasila še Simova mati „prišel je natreskan domov. Hotel je naravnati uro na tri, češ, da bo vstal in šel na lov z Andrejem. Jaz pa sem mu uro navila na šest, ravno kar je zabrnela in Simo se je šele zdaj zbudil.“

„Povedati vam moram,“ je rekel župnik, „da se je Andrej danes na lovu ubil.“ „Hoj, mati, dobro ste napravili z uro, sicer bi se ubil še jaz!“ je vzkliknil Simo vesel.

„Toda kdo je bil z Andrejem?“ je Francelj povpraševal.

„Cepec, jaz ti naj vem povedati,“ je zabrusil Simo in znova legel in zasmrčal.

„Gospod župnik, to je pa res čudovito,“ se je oglasil Francelj, ko sta prišla iz hiše. „Da, zares, naravnost neverjetno,“ mu je potrdil župnik presenečen in odšel domov...

DROBNE ZGODBE**6. Dvojna ara.**

Premeteni Pavliha gre neko vroče popoldne na lov. Utrujen pride k skopemu kmetu Budalu in ga prosi, naj mu dovoli počiti na klopi pri peči. Budal mu dovoli in si misli, da prejme napitnino.

Pavliha začno nadlegovati muhe. Brenče mu okrog glave, sedajo mu na nos in lica tako, da se jih komaj otresa.

V glavo mu pade imenitna misel. Skoči po koncu in Budalu stavi ponudbo: „Oče, ali prodate vse muhe, kar jih je v tej sobi?“

Budal se nasmeje in namrgodi: „Ali me mislite imeti za norca? Le spravite se na lov! Vse vam podarim.“

Pavliha se drži resno in ponuja znova: „Zares jih kupim. 300 goldinarjev vam dan zanje. Evo ara 10 goldinarjev!“

Budal odvrne, da je zadovoljen in smeje vtakne denar v žep.

Pavliha pograbi svojo na klinu visečo puško in ustrelji proti roju muh, ki se plazi po stropu. Strel glasno odmeje, okna zažvenketajo.

Budal skoči k Pavlihi, ga prime za roko ves prestrašen in zavpije: „Za Boga, kaj pa delate?“

Pavliha v smehu odgovori: „Prodane muhe streljam. Ali vam ni prav?“ Vnovič nabije puško in pomeri na drugi roj muh.

Budal se mu zgrudi pred noge in milo prosi: „Ne streljajte več, lepo prosim. Rad vam vrnem 10 goldinarjev.“

„Dvojno aro zahtevam, če hočete kupčijo razdreti.“

7. Imenitna latinščina.

Oče je poslal svojega nadebudnega sina Ignacija v Ljubljano na klasično gimnazijo. Sinko pa ni izpolnil nad svojega očeta ter je koncem šolskega leta prinesel domov slabo spričevalo.

Oče ga je nejevoljen pogledal in vprašal: „Ignacij, ali si se naučil kaj latinščine?“

„Seveda sem se naučil, saj sem se vadil celo leto. Lahko se prepričate in me vprašate!“

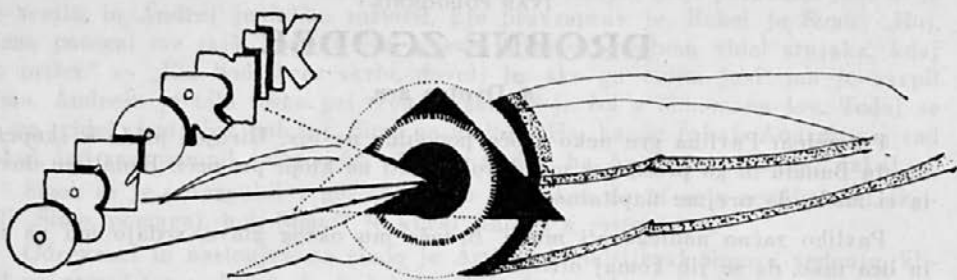
„Dobro,“ odvrne oče. „Kako je po latinsko klin?“

„Klinacius.“

„Vile?“

„Vilacius,“ odvrne sin.

„Izvrstno,“ de oče. „Ljubi moj Ignacius, ker si tako dobro študiral, da si gimnazijski razred s tako sijajnim uspehom dovršil, pa vzemi vilacius, pojdi gnoj kidacius in obesi šolo na klinacius!“

NOVE KNJIGE

Dr. Ivan Pregelj: Osnovne črte iz književne teorije. V Ljubljani 1936. Založila Jugoslovanska knjigarna. Tisk Jugoslovanske tiskarne podružnice Novo mesto. Str. 112. Cena Din 24.— Mentorjem naročnikom ta knjiga ne bo povsem nova, saj jo je Pregelj začel pisati za naš list, v katerem je obdelal (21. letnik 1933 - 34) prva poglavja — uvod in epiko — iz šolske književne teorije. Snov mu je tako narastla, da je prekinil priobčevanje v listu in izdal zdaj posebno knjigo, edinstveno in skrajno potrebno za naše šole in za vse, ki imajo kakorkoli opraviti s književnostjo. V Uvodu opredeli osnovne pojme, nato pa z vsem svojim bogatim strokovnim znanjem obrazloži epično pesništvo, liriko, dramatiko, prozo, pri čemer opozarja na domače in tuje zglede, končno pa zastavlja snovno pregledna vprašanja, na katera daje sproti odgovore. Iz epike, lirike, in dramatike je po 50 vprašanj, iz proze pa deset. Da je med temi vprašanji nešteto takih, ki pridejo maturantom prav, kaže le povedati. Knjigo toplo priporočamo!

Tine Debeljak: Reymontovi „Kmetje“ v luči književne kritike. V Ljubljani 1936. Založila papirnica Vera Remec. Poljanska cesta 13. Tiskarna „Slovenija“ v Ljubljani. Str. 117.— Za Glonarjevim prevodom Reymontovih „Kmetov“, za katere je dobil pisatelj najvišje priznanje - Nobelovo nagrado, smo sedaj dobi-

li temeljito književno zgodovino tega romana, ki jo je napisal Debeljak kot inauguralno disertacijo. Ko je Matica izdala prevod, so se o njem oglasili tudi naši kritiki in ocenjevali to svetovno veliko delo vsak po svoje in njihovi rezultati so si bili v nasprotju. Isto je Debeljak ugotovil tudi med Poljaki, zato se je lotil dela, da opiše književno zgodovino romana, ki živi trojno življenje: v pesniku, v knjigi in v občinstvu, deloma pa, da poišče vzroke različnih stališč, če ni v njih morda kakšne logične časovne nujne. Uvodno poglavje „Reymont in postanek kmetov“ govori o pisatelju pred vstopom v književnost, o pisatelju pred „Kmeti“ in o zasnovi „Kmetov“. Osrednji del obsega razpravo „Kmetje“ v luči književne kritike, in sicer se mudji najprej ob razboru gradiva: Ocene „Jeseni“ in „Zime“ (1904), „Pomladi“ (1906), „Poletja“ in celotnega dela (1909-10), nakar sledi prikaz Osvajanje Evrope (1910-18), Pot k Nobelovi nagradi (1917-24), Odmevi Nobelove nagrade (1924-25), Beseda o „Kmetih“ o Reymontovi smrti (1925-26), „Kmetje“ v zadnjem desetletju (1926-35). Drugi del osrednje razprave je Kritična osvetlitev ob sočasni poljski kritiki in evropskem uspehu in zadnjem desetletju. V zaključnem poglavju podaja Debeljak razčlenitev „Kmetov“ in končno oznako, ugotavljajoč, da je radi glasila „umetnost radi umetnosti“, radi artizma, ki je R.-u branil zavzeti odločno idejno stališče v zgodbi svojih junakov, dan razlog, zakaj je mogoče videti v „Kme-

tih" roman najrazličnejših zamisli, ki si često nasprotujejo, roman individualizma in kolektivismu, naturalizma in idealizma, strnjene zgodbe in razkosanosti itd., a povdarja, da je pisatelj z neskladnim koncem navadni modernistični roman pretvoril v veličastni epos kaste in njene etike, v homerski opis „duše mase“ in prirodnih sil, ki so v mešanju naturalističnih in romantičnih elementov dobili poduhovljeni značaj. Zato mu je Reymont pesnik poduhovljenega realizma, ki v najtesnejšem stiku s narodo, zunanjo in notranjo hoče predstaviti „misterij življenja“. — Kdor je torej že bral „Kmete“ ali jih bo še bral, vsakemu svetujem, naj seže tudi po tej temeljiti Debeljakovi razpravi!

Dr. Fr. Detela: Zbrani spisi. Uredil Jakob Šolar. II. zvezek. 1936. Založila Družba sv. Mohorja v Celju. Natisnila Mohorjeva tiskarna v Celju. Str. XXVII + 399. Cena broš. Din 54.—, vez Din 66.— do 31. maja pri naročilu na celotno zbirko, sicer broš. Din 72.—, vez Din 88.— Kot četrto knjigo Mohorjeve Slovestvene knjižnice smo dobili drugi zvezek Detelovih spisov, ki jih spretno ureja Jakob Šolar, da prav nič ne zaostajajo za najboljšimi izdajami naših klasikov, kar je kazal že prvi zvezek, ki je prinesel poleg Lepe ideje v neumni odeji in Kislega zelja znano ljudsko povest Malo življenje in zgodovinski roman Veliki grof. (Str. XL + 454). V tem zvezku nam urednik kratko označi Detelo in njegovo razmerje do mladoslovenstva, nakar lepo analizira „Prihajača“ in „Pegama in Lambergerja“, ki bosta gotovo tudi v tej izdaji doživela tako prijazen sprejem, kot sta ga v devetdesetih letih, ko sta šla prvič med Matičnimi knjigami v slovenski svet. Čeprav se je Detela že v Malem življenju pokazal mojstra ljudske povesti, je v „Prihajaču“ neprimerno boljši in globji, ko zgodba ne raste več iz slučajne usode posameznika, marveč iz spora ukoreninjenih vaških nazorov

in značajev z novotarskim prihajanjem. To analitično vzgojno povest moremo še danes šteti med naše najboljše ljudske zgodbe. Priznanje, ki ga je Detela doživel ob „Prihajaču“, ga je vzpodbudilo, da se je znova lotil zgodovinske snovi in nam v „Pegamu in Lambergerju“ dal povest o borbi za dediščino Celjanov. Medtem ko z Velikim grofom ni uspel, je kritika ta njegov drugi zgodovinski roman ugodno sprejela in je dolgo veljal za našo najboljšo zgodovinsko povest. — Detela je šolski klasik, dijaki ga morajo brati. Mohorjeva izdaja jim bo prišla silno prav, ker, kar urednik pove in raztolmači v uvodih in opombah, bi zaman iskal po še tako dobri literarni zgodovini.

France Bevk: Kresna noč. Vihar. 1935. Jugoslovanska knjigarna v Ljubljani. Tiskarna sv. Cirila v Mariboru. Str. 314. Cena vez. Din 70. To je drugi zvezek Bevkovih Izbranih spisov. V obeh povestih smo spet na Goriškem. V „Kresni noči“ na Tolminskem, v „Viharju“ spodaj ob morju pri Devinu. Tolminsko je na široko uvedel v našo književnost Pregelj s svojimi zgodovinskimi romani in drugimi zgodbami, za njim je prišel Bevk, ki se je v glavnem umaknil v svoj svet med Bačo in Idrijo in ga podaja iz zgodovine in sodobnosti. Pokrajina v Kresni noči je ista kot v Ljudih pod Osojnikom in v Krivdi, tudi ljudje so isti, čeprav pomaknjeni v konec srednjega veka, in o zgodbi, kakor je na videz nova, bi mogel reči, je v svojem bistvu ista, saj gre v vseh za isti osrednji motiv in problem, ki ga ima Bevk kakor v zakupu in ga podaja v vseh mogočih variacijah. Nova stran v Bevkovem podajanju je, da se je v „Kresni noči“ naslonil na motivnost narodne pesmi in pripovedke, kar prepleta zgodbo s posebnim čarom. V „Viharju“ se je menda Bevk prvič srečal z morjem in njegovi ljudmi, a je med njimi prav tako doma kakor v svojih tolminskih gorah, ko plete zgodbo o ribiču Mikolu in njegovi

ženi Juci, pa o njunem sinu Mikoliču in priseljencu Pieru in njegovem sinu Toninu ter Dražijevi Mari. Kakor Kresni noči, je tudi tej povesti Bevk s folkloro dahnul posebno barvitost. — Obe povesti sta že znani iz goriških izdaj, a v tej sta predelani in mnogo boljši. Knjigo priporočamo, a s pristavkom, da Bevkovi izbrani spisi niso branje za otroke!

Vilko Novak: Izbor prekmurske književnosti. Priredil prof. — —. Natisnila Mohorjeva tiskarna v Celju. Založila Družba sv. Mohorja v Celju. Str. 84. — Cena broš. Din 9.— (12.—), vez. Din 18.— (24.—) V 9. zvezku Cvetja iz domačih in tujih logov je prišlo na vrsto Prekmurje s svojo književnostjo. Prof. Novak nam v uvodu podaja glavne značilnosti prekmurskega narečja, nakar nas seznani s prekmursko književnostjo in njenimi zastopniki v dveh stoletjih (od 1715 do konca 19. stoletja), katere spoznamo nato v izboru od Abecedarija (1725 s faksimilom naslovnega lista) preko Mihaela Severja, Stefana in Mikloša Küzmiča, Bakoša, Terplana, Kardoša, nekaj neznanih in Košiča do Augustiča. Kakor v drugih zvezkih Cvetja slede k sklepu opombe, pomen nekaterih izrazov in še vprašanja in naloge za šolo. Čeprav je ta izbor namenjen v prvi vrsti šoli, bi bilo vendarle dobro, ako bi se razširil tudi v vse naše knjižnice, da bi ob njem vsi, ki ljubijo to našo zemljo in njeno preteklost, videli, kako je ta sicer skromna književnost ohranjevala našo besedo v pokrajini, ki je bila vse veke ločena od narodne kulturne skupnosti, in jo ohranila, da v naših dneh dá skupnemu ustvarjanju svežih sokov.

Tone Potokar: Pirhi. Zbirka bolgarske mladinske proze. 1936. Mladinska matica v Ljubljani. Sestavil in iz bolgarsčine prevedel — —. Tiskala Učiteljska tiskarna v Ljubljani. Strani 128. Ceia kart. Din 20.—, vezani Din 26.—. Tone Potokar, ki stalno poroča o slovenski književnosti v Srpskem književnem glasniku in o srbskih knjigah in piscih

v „Slovenca“ ter tako utira pot čim večjemu medsebojnemu kulturnemu spoznavanju, je s „Pirhi“ svoje delo razširil še na Bolgare. Dokler je v Gorici izhajala predvojna Gabrščkova Slovanska knjižnica, smo večkrat dobili kak prevod tudi iz bolgarske književnosti, poslej pa le redko. Zadnja leta, kolikor vem, le Vazova v Bevkovem prevodu, ki je izšel na Goriškem, čeprav je zanimanje za Bolgare in njihovo kulturo med nami po vojni, zlasti zadnje čase, močno narastlo, saj so bili zastopniki sodobne njihove književnosti celo naši gostje v Ljubljani in so nastopili in brali iz svojih del. Tudi slovenski književniki so že obiskali Bolgarsko. Prav tako so pevski zbori in predstavniki glasbe obiskali Bolgarsko oziroma Slovenijo, da o planinskih društvi in drugih združenjih ne govorim. Po vsem tem smo se z Bolgari že dobro spoznali in prav je, da jih spozna tudi naša mladina. Pirhi bodo k temu zelo mnogo pripomogli. Enainvajset bolgarskih pisateljev in pisateljic s petindvajsetimi pravljicami, pripovedkami, legendami in basnimi vsebujejo Pirhi, ki jih je ilustriralo 26 naših priznanih slikarjev. Motiv, ki jih obdelujejo bolgarski pisatelji, niso prav za prav nič novega, ker so splošni in jih poznamo tudi mi med svojim narodnim blagom v tej ali oni varijaciji, a vendar so zanimive inačice in prav tako je zanimivo, kako jih podajajo. Otrokom postanejo Pirhi ena najljubših knjig, a tudi odrasli bodo radi segli po njih, zlasti taki, ki jih zanima narodno blago. Skoda, da Potokar ni dodal še kratkega življenja in označbe posameznih pisateljev in njihovih dela po zgledu iz „Kresnic“, če že ne bi šlo s strnjenim pregledom bolgarske književnosti. Ako bi Pirhi doživeli drugo izdajo, naj na to misli!

Henrik Sienkiewicz: Krizarji I. Iz poljščine prevedel dr. Rudolf Mole. 1934. Str. 411, broš. Din 55.—, vez. Din 70.—; II. 1935. Str. 477. Broš. Din 64.—, vez. Din 80.—. Jugoslovanska knjigarna v Ljubljani. Tiskarna sv. Cirila v Mariboru.—

Sienkiewicz nam že dolgo ni neznan in mislim, da ni pisatelj, ki bi se našemu ljudstvu, preprostemu in izobraženemu, mlademu in staremu, tako priljubil ko ta veliki Poljak. Nič ni zato čudno, ako dobivamo njegova dela v novih prevodih. Ljudska knjižnica Jugoslovanske tiskarne je s svojim 56. in 59. zvezkom branja željne naročnike gotovo posebno razveselila, ko jim je v lepem Moletovem prevodu razposlala „Križarje“, sloviti Sienkiewiczov zgodovinski roman, v katerem z napeto pozornostjo spremljajo od prve do poslednje strani junaška plemiča starega Matka in mladega Zbiška iz Bogdanjca z njegovo ljubeznijo do Danuške in Jagienke na vseh potih in bojih v času največjega razmaha Poljske. Odveč bi bilo še posebej priporočati to veliko delo, opozarjam pa dijake, naj segajo po njem, ako hočejo ob klasičnem zgledu, morem reči, spoznati, kaj je in kakšen naj, bo zgodovinski roman.

Martin Kukučín: Hiša v bregu. Roman. Jugoslovanska knjigarna v Ljubljani. Iz slovaščine prevedel Viktor Smolej. Jugoslovanska tiskarna v Ljubljani. Str. 425. Cena kart. Din. Din 68.—, vez. Din 80.— Za Urbanovim „Živim bičem“ v Stelletovem prevodu smo dobili zdaj v 22. zvezku Leposlovne knjižnice drugega Slovaka. Martin Kukučín (Matej Bencur) je najpomembnejši predstavnik starejše predvojne slovaške književnosti. Doslej ga prav za prav še nismo poznali, ker Slavčev prevod njegove novele Mišo z informativnim uvodom se izza goriške meje ni med nas razširil. „Hiša v bregu“ je največje in najboljše Kukučinovo delo. Kukučín je bil zdravnik, a ker radi razmer pod Madjari ni mogel ostati v domovini, je dolgo let služboval kot zdravnik v Dalmaciji na Braču, odkoder je odšel v Buenos Aires in se šele po svetovni vojni vrnil v Zagreb in nato domov, kjer je umrl v 68. letu starosti 1928. V „Hiši v bregu“ nam podaja Kukučín dalmatinsko pokrajino in življenje

iz zadnjih desetletij prejšnjega stoletja tako živo in pisano, kot more le človek, ki se je z vso ljubeznijo oklenil zemlje in ljudi. Stari pomorščaki, šjori in šjore, viničarji koloni, obmorska mesteca in sela, morje in vinogradi, fiere in trgatve, nakazani problemi mesta in dežele, tradicija in početki novih stremeljenj in novega pojmovanja življenja v družabnosti in gospodarstvu — vse je zajeto v ta mali svet, ki ga predstavljajo izklesani stari Mate, varuh kmečke tradicije, čeprav je bil mornar, pa njegova žena, ki je drugače usmerjena in je vesela, ko lepa hči Katica vname zase mladega šjora Nika Dubčiča, čemur se celo ukloni njegova previdna mati šjora Anzula, a je posredi Paško, prvi Katičin fant. Tridicija je močnejša: Katica ostane Paškova, Niko pa dobi stanu primereno Dorico, ki mu jo je mati že od vsega početka v mislih izbrala. Prijetno pripovedovani zgodbi dajejo pokrajinski kolorit tudi številni lokalizmi, ki jih je Smolej v prevodu kajpada ohranil in jih še v dodanem slovarčku raztolmacil. Kdor je bil kdaj v Dalmaciji, naj le seže po tej knjigi, ob njej bo zopet užival lepoto in življenje našega juga.

P O M E N K I

E.K. Iz „Drobnih slik“ sem, kakor vidite, nekatere izbral. Kažejo, da se boste tudi v nevezani besedi lepo razvili. Pesmi sem prihranil. Pridejo na vrsto v prihodnjem letniku. Tudi iz „Utrinkov“ mogoče katerega še priobčim. Ali so to res Vaše misli in dognanja, ali ste jih samo brali in priredili?

Zvonimirov. V vseh Vaših pesmih je več volje ko pravega poleta. Povedati hočete vedno res nekaj lepega, a se Vam vse sproti izmaliči, ker še ne obvladate jezika in hlastate za primerami, ki se Vam vse ponesrečijo, ker ne veste, kaj so tropi in kako je treba ravnati z njimi. Preko svojih moči nikar ne segajte,

ne iščite v nenavadnost, ko je v preprostosti tudi lepota!

A. G. Vaša črtica „Slovo in vrnitev“ je šele prvi koncept. Motiv sicer ni nov, vendar bi ga lahko zanimivo obdelali. Onega slovesa bi ne bilo treba uvodoma podajati. Vzeli bi svojega junaka, ko se vrača, in nam ob njem pokazali vso preteklost in bridko razočaranje, ki ga doživi. Poglejte podoben motiv v Cankarjevi „Domovina, ti si kakor zdravje!“ in videli boste, kako bi morali orisati in podati mornarja Franceta. V taki kratki črtici ne zadostuje samo dogodek, ki ga pripovedujete, poglobiti se morate v junakovo dušo in iz nje zajeti ono, kar da zgodbi pravo življenje. – Ono sliko „V starem zvoniku“ prihranim za prihodnje leto. Ali ne bi napisali k njej tudi kaj teksta, saj ste gotovo tudi zraven. Mogoče kako pripovedko ali legendo ali opis izleta?

J. Mimin. Mislim, da ne boste hudi, ko sem iztrgal iz vašega „Dogodka med poukom“ samo prepesnitev in jo še nekoliko opilil. Bo nemara tako bolj učinkovala, kakor bi v „Dogodku“, ki je sicer, kar moram povedati, prijetno pisan.

X. Prvo sem izbral, čeprav sem jo moral tu in tam nekoliko spremeniti in ji dati enoten ritem, drugi dve sta pa še šibki.

Y. Po kom se ravirate, da mi pošiljate take verze, ki prav nič ne pojo? Dajte, držite se tradicije, vsaj spočetka, ker sicer do prave pesmi nikdar ne boste prišli!

Jelka. Vaš psevdonim sem prevedel, pri čemer nisem upošteval one črke pod pismom. Ali je prav? Ne vem, zakaj se letos večina sotrudnikov tako skriva, da si ne upajo povedati pravega imena. Vedeti bi morali, da je presoja poslanih stvari potem lažja. Urednik bi najbrž pri večini ne bil tako strog, ker bi vedel, da ob taki in taki izobrazbi in starosti ne more pričakovati že pravih u-

metnin. Da bi bila tudi navodila potem drugačna in znanju primerna, je umljivo. To naj bi za prihodnje leto vsi upoštevali. Prvo pesem sem nekoliko izgladil in jo priobčujem, druga pride mogoče na vrsto prihodnje leto. Pogum!

NAROČNIKI „MENTORJA“ V LETU 1935—36

Kakor vsako leto, podajamo tudi letos končni pregled Mentorjevih naročnikov. Statistika ni prav nič razveseljiva, ako pomislimo, da je nad deset tisoč samo srednješolskega dijaštva po naših mestih, naročnikov pa tako malo. Res je, da živi tudi dijaštvo v težkih gmotnih stiskah, vendar bi moralo pokazati več zanimanja za svoj najstarejši list, v katerem 80% samo sodeluje. Dijaki naročniki so se v posameznih mestih takole „odrezali“:

Celje 69, Kočevje 18, Kranj 37, Ljubljana 255, Maribor 55, Murska Sobota 10, Novo mesto 17, Pesnica pri Mariboru 15, Ptuj 45, Rakek 8, Ribnica 5, Škofja Loka 41, Trbovlje 22, Trzin 5, Št. Vid n. Ljubljano 74 dijakov.

Torej dijakov:	670
Drugih:	400
Skupaj:	1070

Uredništvo in uprava se vsem prijateljem lista zahvalujeta za njihovo poštvalnost, ki so jo pokazali kakorkoli, ter jih prosita, da bi tudi prihodnje leto ostali zvesti kot sotrudniki in naročniki. Poskrbeli bomo, da bo „Mentor“ tudi v prihodnje rasel in vršil svoje poslanstvo med našim dijaštvom. Poleg drugega gradiva, ki je obljubljeno, naj omenimo samo to, da bo prof. Janko Mlakar nadaljeval s svojimi „Spomini“, ki so se tako priljubili, pa da bomo prinašali tudi celoletno povest iz dijaškega življenja.

Kdor bi hotel imeti list originalno vezan, naj prinese ali pošlje letnik v upravo do 6. junija. Pogoji glede vezave isti kot prejšnja leta.

Novo, upravo izašlo!
Djačka enciklopedija,
Srednjoškolski repetitorij
i Kalendar za školsku
godinu 1935-1936.

na 380 strana sa 8300 podataka iz svih naučnih i praktičnih disciplina. Repetitorij cjelokupnog znanja u džepnom formatu. Sestavio ga prof. A. Marsić.

Meko vezan u cijelo platno sa zlatnim naslovom cijena Din 20.-

Dobije se u svakoj boljoj knjižari ili izravno kod nakladne Knjižare St. Kugli, Zagreb, Ilica 30.

Salje se pouzecom ili uz unapred poslani novac franko.

Pred nakupom

domaćih ali inozemskih knjig, revij, muzikalij itd. obrnite se na

Jugoslavansko
knjigarno

r. z. z. o. z.
Ljubljana
Pred škofijo

Ima stalno bogat sortiment slovenskih in tujejezičnih leposlovnih ter znanstvenih knjig ● zbirke žepnih slovarjev in učbenikov ● šolske knjige ● **Naročniki** knjižnih zbirki (Leposlovne - Ljudske knjižnice ● Zbirke domaćih pisateljev in Kosmosa) uživajo pri nakupu knjig domaće zaloge ● **25% popust** (izvzemši šolskih)

Zahtevajte
brezplačno cenike
lastne založbe
in knjižnih zbirki

NOVA ZALOŽBA
V LJUBLJANI
Kongresni trg št. 19.

SOLSKÉ POTREBŠČINE za vse šole, učila, zvezki, barve, risalno in tehnično orodje, nalivna peresa.

KNJIGE: šolske, leposlovne in znanstvene. Tuja literatura v vseh jezikih. Cankarjevi in Finžgarjevi zbrani spisi.

PO ZELO NIZKI CENI odlični prevodi iz klasične literature za šolsko čtivo. Kot pomožna knjiga dr. Jak. Kelemina: Literarna veda.

LJUDSKA
POSJOJILNICA
V LJUBLJANI

registr. zadruga z neom. zavezo
Miklošičeva cesta 6
(v lastni palači)

obrestuje hranilne vloge po najugodnejši obrestni meri

NOVE VLOGE, vsak čas razpoložljive, obrestuje po 3%

? ALI POZNATE SLOVENSKO ZAVAROVALSTVO ?

Zadnja desetletja prejšnjega stoletja so v slovenski gospodarski zgodovini zelo važna. V konsumnih društvih in blagovnih ter kreditnih zadrugah je našel slovenski človek rešitev iz spon tujih kapitalistov in se osamosvojil.

V enem dolgo časa ni mogel stopiti na lastne noge — v zavarovalstvu. Naši ljudje so bili v tej važni gospodarski panogi često prepuščeni na milo voljo tujcev, ki so iz nesreče našega človeka kovali zlate kapitale.

Pa je šinila tudi tu rešitev v letu 1900 z ustanovitvijo samostojne slovenske zavarovalnice

Vzajemne zavarovalnice v Ljubljani

Tekom 35 let se je Vzajemna zavarovalnica v Ljubljani iz skromnih početkov razvila v mogočno gospodarsko podjetje, ki ima v elementarnem oddelku 21 milijonov, v življenjskem pa 29 milijonov kritnih sredstev. Letni premijski donos znaša v elementarnem oddelku približno 10 milijonov, v življenjskem pa nekaj nad 5 in pol milijona.

Za enkrat vodi Vzajemna zavarovalnica naslednje panoge:

- a) **ELEMENTARNI ODDELEK.** požarno zavarovanje, steklo, jamstvo, kasko, nezgode vlom in zvonove.
- b) **ŽIVLJENJSKI ODDELEK.** življenjsko in rentno zavarovanje v vseh kombinacijah, dalje v posebnem oddelku
- c) **KARITAS.** posmrtninsko zavarovanje.

Slovenski izobraženec mora poznati zgodovino in pomen slovenskih gospodarskih institucij, da ve prav svetovati in prav tolmačiti vsakemu slovenskemu gospodarju, ki se z zaupanjem obrne nanj za nasvet.